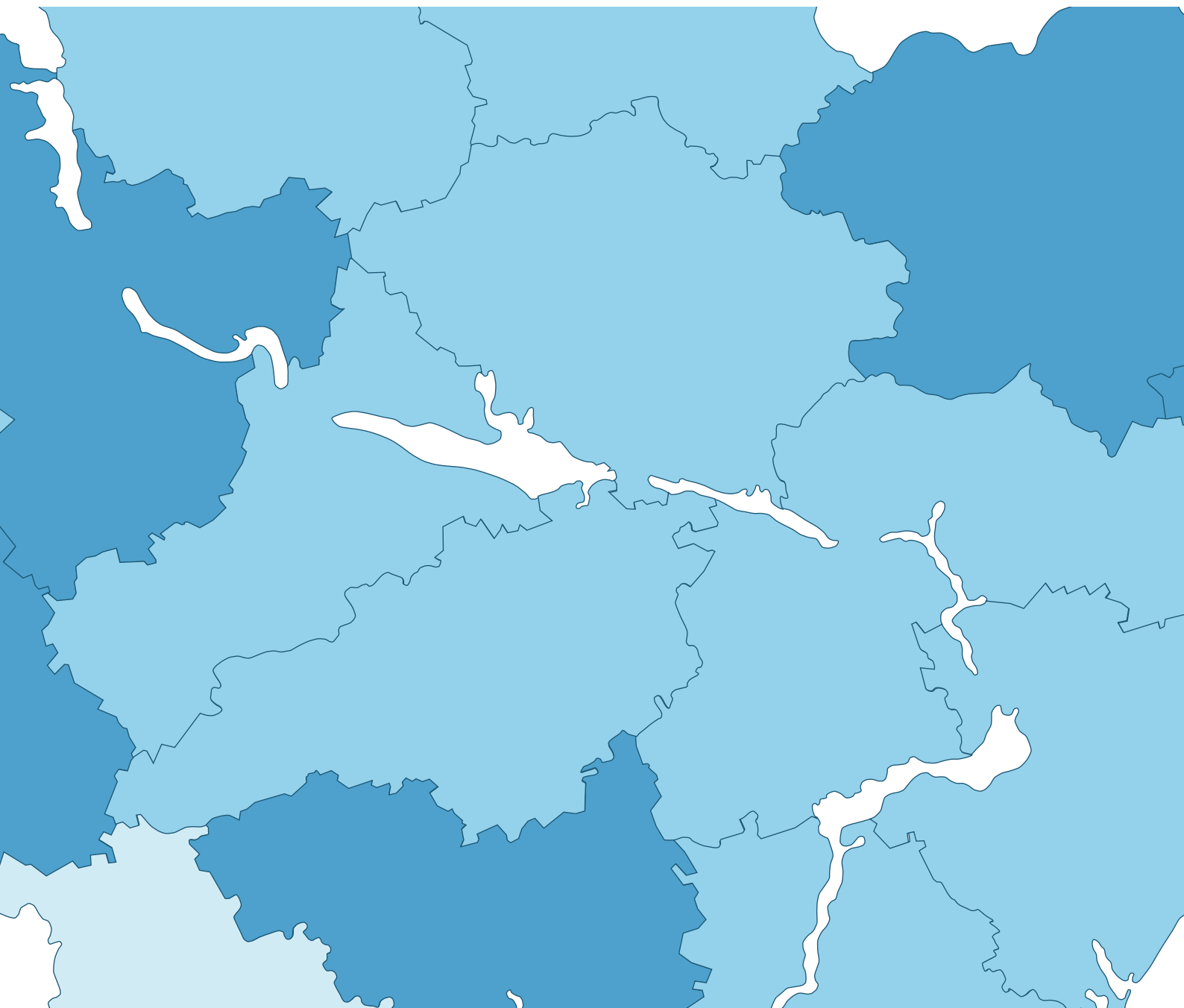

АНАЛІТИЧНА ДОПОВІДЬ

Державна підтримка активності в період пандемії КОВІД-19: регіональний вимір

2021

Аналітична доповідь підготовлена в рамках проекту «КОВІД-19 та Україна: незалежний моніторинг та оцінка соціально-економічних наслідків пандемії для регіонів України».

Автори:

Ігор Бураковський, Голова Правління ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», д. е. н., професор кафедри економічної теорії Національного Університету «Києво-Могилянська Академія»

Станіслав Юхименко, молодший науковий співробітник ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Ірина Коссе, старша наукова співробітниця ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Віталій Кравчук, старший науковий співробітник ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Радниця проекту з економічних питань:

Вероніка Мовчан, директорка з наукової роботи ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

01054 Київ, Україна, вул. Рейтарська 8/5-А,

тел.: +38(044) 278-63-42; +38 (044) 278-63-60; факс: +38(044) 278-63-36

institute@ier.kyiv.ua

www.ier.com.ua

Зміст

Перелік термінів та скорочень	4
Вступ	5
Розділ 1. Українська економіка напередодні пандемії	6
Розділ 2. Пандемія: виклики для місцевої влади.....	9
Розділ 3. Карантин: економічні наслідки для бізнесу	18
Розділ 4. Місцева влада: підтримка економічної активності під час карантину	28
Розділ 5. Місцева влада та бізнес у період пандемії: міжнародний досвід	42
Розділ 6. Міжнародні та національні інформаційні та фінансові ресурси: огляд	48
Розділ 7. Що показала пандемія ковід-19: 13 уроків, 15 рекомендацій, 5 традиційних проблем	52
Джерела	57
Додатки	62
Додаток 1	62
Додаток 2	64
Додаток 3	69
Додаток 4	72

Перелік термінів та скорочень

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВРП – валовий регіональний продукт

ДССУ – Державна служба статистики України

грн. – гривня

дол. США – долар США

ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку

ІВБГ – індекс виробництва базових галузей виробництва

КМУ – Кабінет Міністрів України

КОВІД-19 – коронавірусна хвороба (COVID-19), спричинена коронавірусом SARS-COV-2

Комісія ТЕБ та НС – Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій

Макрорегіон Захід: Закарпатська, Львівська, Волинська, Рівненська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька та Хмельницька області

Макрорегіон Південь: Херсонська, Миколаївська, Одеська та Кіровоградська області

Макрорегіон Схід: Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька та Луганська області

Макрорегіон Центр: м. Київ, Київська, Житомирська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Черкаська та Вінницька області.

МВФ – Міжнародний валютний фонд

ММСП – мікро-, малі та середні підприємства

МСП – малі та середні підприємства

НБУ – Національний банк України

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ПФУ – Пенсійний фонд України

ФОП – фізична особа-підприємець

ЮНІСЕФ (UNICEF) – Дитячий фонд ООН (United Nations Children's Fund)

Вступ

На відміну від «традиційних» економічних криз, пандемія КОВІД-19 є природним явищем, що зумовило масштабні негативні соціально-економічні наслідки для всіх країн світу. Наразі триває активна дискусія щодо наслідків кризи для української економіки в цілому, оптимального шляху майбутнього виходу з карантину та заходів економічної та соціальної політики, необхідних для відновлення економіки. Але цій дискусії серйозно бракує регіональному виміру.

Зважаючи на це, у цій роботі зроблено спробу на основі міжнародного та українського досвіду охарактеризувати можливості місцевої влади підтримати економічну активність у період карантину та інструменти такої підтримки. Відповідні статистичні дані представлені в розрізі макрорегіонів (Схід, Південь, Захід, Центр), тоді як інформація про заходи з підтримки економіки - на рівні міст та селищ.

Роботу побудовано так. Розділ 1 «Українська економіка напередодні пандемії» присвячено опису основних тенденцій розвитку української економіки перед пандемією. Такий опис дає можливість краще зрозуміти вихідні економічні умови, з якими Україна в цілому та регіони (області) вступили в період пандемії КОВІД-19, та економічні наслідки пандемії.

У Розділі 2 «Пандемія: виклики для місцевої влади» описано динаміку поширення КОВІД-19 за основними макрорегіонами України, також аналізуються проблеми, з якими стикнулася місцева влада в процесі реагування на пандемію. Особливу увагу приділено стану місцевих фінансів та особливостям фінансування заходів боротьби з пандемією КОВІД-19.

У Розділі 3 «Карантин: економічні наслідки для бізнесу» аналізуються зміни зовнішнього середовища, у якому функціонують економічні агенти в період пандемії КОВІД-19, економічні втрати та реакція бізнесу на карантинні обмеження (стратегії пристосування до нових умов). Цей аналіз дає можливість зрозуміти, якої саме підтримки потребує бізнес за різних умов.

Розділ 4 «Місцева влада: підтримка економічної активності під час карантину» присвячено аналізу заходів місцевої влади, спрямованих на підтримку бізнесу. При цьому також розглядається регіональний вимір загальнонаціональних дій щодо підтримки економічної активності.

Розділ 5 «Місцева влада та бізнес у період пандемії: міжнародний досвід» містить огляд основних заходів підтримки економічної активності на місцевому рівні.

У Розділі 6 «Міжнародні та національні фінансові та інформаційні ресурси» охарактеризовано низку міжнародних та загальнонаціональних антикризових ініціатив, бенефіціарами яких можуть стати як місцева влада, так і місцевий бізнес.

Завершується доповідь Розділом 7 «Що показала пандемія КОВІД-19: 13 уроків, 15 рекомендацій, 5 традиційних проблем», у якому підсумовано основні результати аналізу з точки зору економічної політики.

Аналітична доповідь має 4 Додатки та Перелік основних використаних джерел.

Аналітична доповідь підготовлена в рамках проєкту «КОВІД-19 та Україна: незалежний моніторинг та оцінка соціально-економічних наслідків пандемії для регіонів України. Фаза 1», який реалізується Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Розділ 1. Українська економіка напередодні пандемії

Для того, щоб краще зрозуміти економічні виклики, зумовлені пандемією КОВІД-19, необхідно описати ситуацію в економіці України напередодні пандемії.

Загалом протягом 2016 - 2019 рр. українська економіка поступово відновлювалася після кризи 2014 - 2015 років. Реальний ВВП зростав завдяки відновленню внутрішнього попиту, активізації інвестицій в основний капітал та зростанню експорту. Зростав, насамперед, експорт сільськогосподарських та продовольчих товарів, ІТ послуг. Високими темпами зростала середньомісячна заробітна плата та падало безробіття. Це відбувалося за рахунок значного підвищення мінімальної зарплати та збільшення попиту на робочу силу в сусідніх країнах.

Національний банк України в цілому виконав поставлене перед ним завдання із забезпечення цінової стабільності. Інфляція ввійшла в цільовий діапазон 4-6% і надалі впала до ще нижчого рівня. При цьому в економіці залишалось багато невирішених проблем. У кінці 2019 року та на початку 2020 року економічне зростання сповільнилось, а промислове виробництво почало падати. (Таблиця 1.1)

Таблиця 1.1. Основні макроекономічні показники

	2016	2017	2018	2019
Номінальний ВВП, млрд. грн.	2385,4	2983,9	3560,6	3974,6
ВВП реальний, темпи приросту, %	2,4	2,5	3,4	3,2
Темпи приросту споживчих цін, грудень до грудня попереднього року, %	12,4	13,7	9,8	4,1
Темпи приросту споживчих цін у середньому за рік, %	13,9	14,4	10,9	7,9
Середньомісячна заробітна плата, грн.	5183	7104	8865	10497
Зміна реальної заробітної плати, %	9,0	19,1	12,5	9,8
Зміна обсягу експорту товарів та послуг до попереднього року, %	-3,9	17,1	9,8	7,2
Зміна обсягу імпорту товарів та послуг до попереднього року, %	4,5	19,2	12,8	7,1
Обмінний курс, грн./дол. США (середній)	25,6	26,6	27,2	25,8
Рівень безробіття у віці 15 - 70 років, методологія МОП, % економічно активного населення	9,3	9,5	8,8	8,2

Джерело: Міністерство фінансів України, ДССУ

Що стосується державних фінансів, то в цілому бюджет виконувався, але при цьому дефіцит у 2019 році зріс (Таблиця 1.2). План доходів державного бюджету у 2019 році був недовиконаний лише на 4%. Надходження від ПДВ, акцизів та рентної плати були суттєво нижчими, ніж заплановані.

Водночас план доходів від податків на доходи фізичних осіб та прибутки підприємств був перевиконаний, імовірно через більше, ніж очікувалось, зростання доходів домогосподарств та підприємств. Також НБУ перерахував до бюджету більші, ніж прогнозовані раніше, прибутки за попередні роки.

Таблиця 1.2. Показники виконання державного бюджету, млн. грн., 2018 - 2019 рр.

	Загальний фонд			Спеціальний фонд			Разом		
	2018	2019	Темпи зміни	2018	2019	Темпи зміни	2018	2019	Темпи зміни
Доходи	833 615,4	879 833,3	46217,8 (105,7%)	94492,8	118445,5	23952,7 (125,3%)	928108,3	998278,9	70170,5 (107,5%)
Видатки	884163,8	952979,4	68815,5 (107,7%)	101678,0	119912,0	18239,9 (117,9%)	985841,9	1072891,4	87049,5 (108,8%)
Кредитування	- 5412,7	-4298,1	1114,5	6926,9	7735,1	808,1	1514,2	3436,9	1922,6
Дефіцит (-), профіцит (+)	-45135,6	-68847,9	-23712,2	-14112,1	-9201,5	4910,6	-59247,8	-78049,5	-18801,6

Джерело: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2019&budgetType=NATIONAL>

Водночас, базові галузі економіки демонстрували різну динаміку. У сільському господарстві врожаї зернових продовжували тенденцію до зростання, хоча в окремих роках несприятливі погодні умови призводили до зменшення врожайності. Обіг роздрібною торгівлі та продукція будівництва швидко зростали внаслідок збільшення доходів громадян та збільшення інвестиційної активності. При цьому промисловість зростала досить повільно, і її зростання припинилось у 2019 році (Таблиця 1.3).

Таблиця 1.3. Базові галузі економіки: динаміка виробництва, % зміна до попереднього року

Показники	2016	2017	2018	2019
ІВБГ у цілому	5,2	2,6	4,4	1,9
Сільське господарство	6,3	-2,2	8,1	1,1
Рослинництво	9,9	-3,0	10,7	1,3
Тваринництво	-2,0	0,1	0,3	0,5
Будівництво	17,5	26,4	8,6	23,6
Житлове будівництво	17,8	16,3	0,9	4,8
Роздрібна торгівля	4,3	6,5	6,2	10,3
Оптова торгівля	4,7	2,8	3,6	-0,5
Вантажообіг	2,4	5,8	-3,3	2,1
Вантажообіг, без урахування трубопровідного транспорту	5,2	2,6	4,4	1,9
Пасажиропотік	6,3	-2,2	8,1	1,1
Промисловість	4,0	1,1	3,0	-0,5
Добувна промисловість і розробка кар'єрів	1,1	-3,5	3,4	-1,6
Добування кам'яного вугілля	5,6	-16,8	6,1	-3,1
Добування сировини нафти та природного газу	-0,9	1,8	2,5	0,3
Добування металевих руд	1,2	-8,5	4,4	-2,9
Переробна промисловість	5,6	5,2	2,9	0,9
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	7,4	6,3	-1,3	3,3

Показники	2016	2017	2018	2019
Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	6,8	-6,6	6,8	3,1
Виробництво хімічних речовин і продукції	3,2	2,3	15,3	12,9
Виробництво фармацевтичних продуктів і препаратів	10,4	3,6	-5,0	3,7
Виробництво гумових і пластмасових виробів, інших видів неметалевої продукції	11,1	5,3	0,8	6,7
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів	5,0	-2,6	0,8	-1,4
Машинобудування, крім ремонту та монтажу машин і устаткування	1,8	11,7	12,4	-2,2

Примітка: ІВБГ – індекс виробництва базових галузей виробництва

Джерело: НБУ, Макроекономічний та монетарний огляд, Січень 2020 року.

Що стосується регіонів України, то їхня економічна динаміка була досить строкатою (Додаток 1). У цей період у 6-ти областях зафіксовано зростання ВРП протягом 2016 - 2019 рр., а ще в 7-ми областях - протягом трьох років у різні періоди часу.

У 2020 році в Україні розпочалась економічна криза, яка розгорталась таким чином. У другому півріччі 2019 року в Україні почалось гальмування економічної активності. У 2020 році Україна стикнулася із кризою, зумовленою пандемією КОВІД-19. Найбільше падіння економіки було зафіксовано під час дії суворого карантину (локдауну) у II кварталі 2020 року, коли не працював пасажирський транспорт, частина закладів торгівлі та підприємств.

Невизначеність щодо перспектив економіки та зниження зовнішнього попиту також негативно впливали на економічну активність у країні. У III кварталі минулого року ВВП зріс на 8,5% порівняно з попереднім кварталом, хоча при цьому обсяги ВВП залишались нижчими ніж у попередньому році. У четвертому кварталі можна говорити про певну стабілізацію економічної ситуації. Це відбулось завдяки пом'якшенню карантинних заходів, певному зменшенню невизначеності як усередині країни, так і в торговельних партнерів України (Таблиця 1.5).

Таблиця 1.5. Динаміка ВВП України: квартальний вимір

	2020 рік		2019 рік	
	Зміна до відповідного періоду попереднього року (%)	Зміна до попереднього кварталу (%)	Зміна до відповідного періоду попереднього року (%)	Зміна до попереднього кварталу (%)
I квартал	- 1,3	- 0,7	+ 2,9	+ 0,8
II квартал	- 11,4	- 9,9	+ 4,7	+ 1,0
III квартал	- 3,5	+ 8,5	+ 3,9	+ 0,3
IV квартал	- 0,7	+ 0,8	+ 1,5	+ 0,0

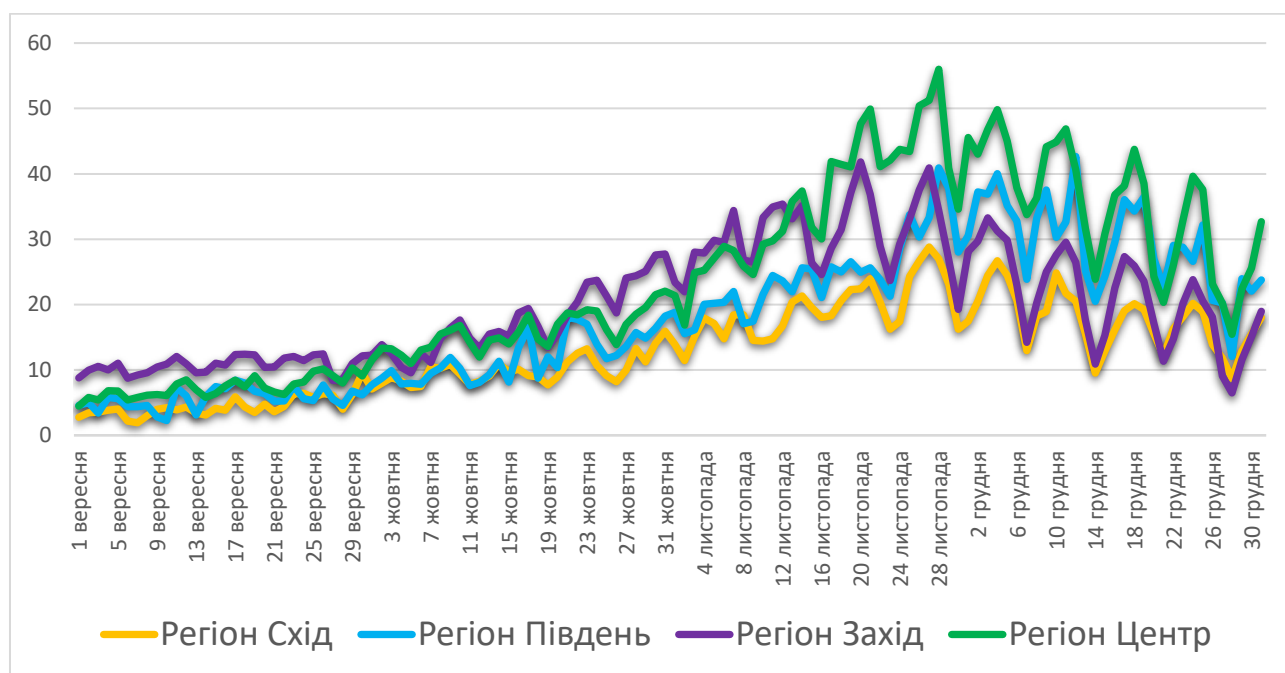
Джерело: ДССУ

Розділ 2. Пандемія: виклики для місцевої влади

Україна перебуває сьогодні серед лідерів за масштабами захворюваності КОВІД-19 у світі.

У регіональному вимірі ситуація станом на кінець грудня 2020 року виглядала так. Якщо на початку епідемії КОВІД-19 на першому місці за кількістю нових випадків на 100 тис. населення протягом тривалого часу перебував західний регіон, то в грудні на перше місце вийшов центральний регіон країни (див. Графік 2.1). Слід окремо зазначити, що протягом всього часу спостережень найменший рівень захворюваності спостерігався у східному регіоні країни.

Графік 2.1. Динаміка захворювання: макрорегіони, кількість нових випадків на 100 тис. населення

Джерело: власні розрахунки на основі даних Міністерства охорони здоров'я України

Динаміка захворюваності на КОВІД-19 та достовірність відповідних даних по Україні є предметом окремого дослідження. Тому лише зазначимо, що коливання кількості випадків, серед іншого, багато в чому залежить від масштабів та якості тестування та інших чинників.

2.1. Реакція місцевої влади на пандемію КОВІД-19: передумови

Реакцію влади на пандемію можна умовно розділити на кілька етапів:

1-й етап. Локдаун-1 з 12 березня по 22 травня 2020 року. На цьому етапі в Україні було запроваджено жорсткий карантин, який передбачав фактичне призупинення виробничо-комерційної діяльності первинних економічних агентів, крім критично важливих підприємств¹. Частина економічної діяльності перейшла в онлайн.

2-й етап. Адаптивний карантин з 22 травня по 13 листопада 2020 року. Залежно від динаміки захворюваності регіони потрапляли до відповідної карантинної зони, у межах якої встановлювались відповідні обмеження економічної діяльності.

¹ Джерело <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>

3-й етап. Карантин по всій території з єдиними правилами з 13 листопада 2020 року по 7 січня 2021 року. Фактично мова йде про скасування адаптивного карантину та визначення єдиних карантинних обмежень для всієї країни. Елементом цього режиму в період з 14 по 30 листопада 2020 року був так званий карантин вихідного дня.

4-й етап. Локдаун-2 з 8 по 24 січня 2021 року. На відміну від Локдауну-1 мова йде фактично про посилений варіант карантинних обмежень.

5-й етап. Повернення до обмежень «жовтої» зони карантину по всій країні з 25 січня 2021 року за замовчуванням із запровадженням моделі адаптивного карантину (див. Додаток 2.1.).

Загалом же пандемія КОВІД-19 визначила три взаємопов'язані пріоритети діяльності центральної та місцевої влади:

- 1) Боротьба з пандемією як безумовний пріоритет політики.
- 2) Допомога вразливим верствам населення в період пандемії.
- 3) Підтримка економічної активності з метою мінімізації економічних втрат від пандемії та динамічного відновлення виробничо-комерційної діяльності в пост-ковідний період.

Очевидно, що швидкість та зміст заходів реагування на місцевому рівні залежали від багатьох чинників, але вихідні умови реагування були практично однаковими для всіх регіонів України та інших країн. У цілому центральна та місцева влада практично всіх країн стикнулася із такими викликами:

1. Відсутність досвіду реагування на загальнонаціональному та регіональному (місцевому) рівнях на глобальні кризи. До того ж, масштаби пандемії КОВІД-19 виявились серйозним викликом для всіх країн, незалежно від рівня їхнього економічного розвитку.
2. Складність пошуків адекватної відповіді на проблеми, зумовлені КОВІД-19, була обумовлена високим рівнем невизначеності, яким характеризується середовище, де сьогодні функціонують органи влади різного рівня. З іншого боку, ситуація ускладнювалась необхідністю шукати певний компроміс між вирішенням медичних (гуманітарних), економічних та соціальних проблем, викликаних пандемією КОВІД-19².
3. Як і в багатьох інших країнах, центральна та регіональна (місцева) влада України не мала планів антикризових дій на випадок пандемії. Такі плани мають лише країни Азії, які свого часу боролись із пандемією SARS, та країни Північної Європи, де наявність таких заходів є обов'язковою³.
4. Медичні установи України (як і багатьох країн світу) мали протягом короткого періоду суттєво збільшити спроможність національних медичних систем надавати медичну допомогу хворим на КОВІД-19, кількість яких дуже швидко зростала. Це зумовило необхідність сконцентрувати зусилля на вирішенні нагальних проблем системи охорони здоров'я. І в цілому у світі політика боротьби з пандемією була, передусім,

² OECD. The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government. Updated 16 July 2020, p. 2, https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128287-5agkkojaaa&title=The-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government

³ OECD. The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government. Updated 16 July 2020, p. 8, https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128287-5agkkojaaa&title=The-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government

спрямована на попередження колапсу національних систем охорони здоров'я. Тому в цьому сенсі дії України відповідали світовому тренду, хоча, на відміну від інших країн, її можливості були досить обмеженими.

5. Розгортання пандемії КОВІД-19 супроводжується зростанням невизначеності, з якою стикаються громадяни, бізнес та політики. Очевидно, що невизначеність сьогодні ускладнює прийняття відповідних коротко-, середньо- та довгострокових рішень на всіх рівнях урядування.

6. Слід окремо зазначити, що пандемія КОВІД-19 хронологічно збіглася із завершенням процесу децентралізації в країні. Мова йде про фундаментальні зміни системи місцевого самоврядування – формування об'єднаних територіальних громад, зменшення кількості районів, перерозподіл владних повноважень та фінансових ресурсів між центром та регіонами на користь останніх.

Місцеві органи влади ще тільки опановували можливості управління, які з'явилися в результаті реформи. А наближення місцевих виборів, які відбулись у жовтні 2020 року, впливали на поведінку місцевої влади. Мова, передусім, іде про практику невиконання запроваджених центральною владою карантинних заходів у частині обмеження виробничо-комерційної діяльності під приводом захисту соціально-економічних інтересів місцевої громади в цілому та МСП зокрема.

7. Попри окремі більш-менш успішні приклади сприяння розвитку МСП на місцевому рівні, українські регіони не мали значного досвіду розвитку та реалізації відповідної політики.

8. Загалом можна стверджувати, що регіони підійшли до пандемії КОВІД-19 із певними фінансовими проблемами:

1) зменшення бюджетних надходжень унаслідок падіння ділової активності, зумовленого, у тому числі, пандемією КОВІД-19 та іншими чинниками;

2) скорочення обсягів міжбюджетних трансфертів із державного бюджету місцевим бюджетам та обсягів коштів на державну підтримку регіонального розвитку;

3) надання державою податкових пільг відповідно до Закону України від 17 березня 2020 року № 533-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню коронавірусної хвороби (КОВІД-19)». Мова йде про податки та платежі (єдиний податок, орендна плата за користування майном місцевої громади тощо), які зараховуються до місцевих бюджетів.

У цілому, за оцінками Міністерства фінансів України, фінансовий ресурс місцевих бюджетів на 2020 рік мав зменшитись на 48,9 млрд. грн. (10%) - у тому числі, за загальним фондом на 46,9 млрд. грн. (10,8%) та спеціальним фондом – на 2 млрд. грн. (3,8%).⁴

⁴ Міністерство фінансів України. Про зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», <https://finance.smr.gov.ua/files/blank-fu-vikhidniy-15325.pdf>

Зменшення доходів місцевих бюджетів оцінюється таким чином (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1. Оцінка зменшення податків, зборів та обов'язкових платежів до місцевих бюджетів

Надходження до місцевих бюджетів	Оцінка, млрд. грн.	Коментар
Податки, збори, обов'язкові платежі, зокрема	41,0	Усі причини, вказані нижче
податок на доходи фізичних осіб	32,9	Унаслідок суттєвого уповільнення зростання заробітних плат
власні надходження бюджетних установ	3,4	Уточнення показника на основі очікуваних надходжень
земельний податок	2,6	Закон України від 30.03.2020 № 540-IX
податок на прибуток підприємств	2,3	Унаслідок погіршення фінансових результатів діяльності підприємств, яке спостерігається в поточному році
рендна плата за видобування нафти, природного газу та газового конденсату	1,2	Унаслідок збереження низької ціни на природний газ, невиконання АТ «Укргазвидобування» плану внутрішнього видобутку газу відповідно до Концепції розвитку газовидобувної галузі України, зниження ціни на нафту
єдиний податок	1,0	Закон України від 30.03.2020 № 540-IX
податок на нерухоме майно	0,5	Закон України від 30.03.2020 № 540-IX

Джерело: Міністерство фінансів України. Про зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік».

Водночас слід зазначити, що порівняно з минулим роком доходи місцевих бюджетів в усіх областях у цілому зросли, хоча й у різній мірі (Таблиця 2.2, Додаток 2: Таблиця 2.1). Питання фінансової стійкості регіонів традиційно займає чільне місце, коли мова йде про місцеве самоврядування в Україні.

Таблиця 2.2. Виконання місцевих бюджетів за доходами станом на 01.01.21 (без урахування міжбюджетних трансфертів, період 1.01. 2020 – 1.01.2021), млн. грн.

	2019	2020	Зміна, %
Регіон Схід	84 756	87 174	1,13%
Регіон Південь	38 178	39 891	4,49%
Регіон Захід	58 512	61 208	4,61%
Регіон Центр	118 780	123 030	3,58%

Джерело: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-miscevih-byudzhativ-za-dohodami>

У 2020 році з метою перерозподілу коштів на боротьбу з пандемією відбувся перегляд державного бюджету на 2020 рік, що, серед іншого, мало результатом суттєве зменшення міжбюджетних трансфертів.

Ідеться, зокрема, про зменшення видатків загального фонду державного бюджету за бюджетними програмами «Державний фонд регіонального розвитку» на суму 2,6 млрд. грн. (обсяг видатків на 2020 рік становить 4,9 млрд. грн.) та «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій» на суму 0,3 млрд. грн., (обсяг видатків на 2020 рік становить 1,7 млрд. грн.)⁵.

При цьому слід окремо зазначити, що у 2020 році додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів унаслідок наданих державою податкових пільг не надавалась⁶.

Тому в остаточному підсумку в період карантину місцева влада мала в своєму розпорядженні значно менше фінансових ресурсів порівняно з відповідним періодом 2019 року (Таблиця 2.5).

Таблиця 2.5. Виконання місцевих бюджетів за доходами станом на 01.01.21 р. (з урахуванням міжбюджетних трансфертів із державного бюджету), млн. грн.

	2019	2020	Зміна, %
Регіон Схід	146 958	124 963	-15,0
Регіон Південь	75 095	62 905	-16,2
Регіон Захід	141 295	112 925	-20,1
Регіон Центр	197 180	170 686	-13,4

Джерело: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-miscevih-byudzhativ-za-dohodami>

Аналіз виконання місцевих бюджетів не є темою цієї роботи. Тому лише зазначимо, що найбільші проблеми з наповненням місцевих бюджетів мав регіон Захід, тоді як серед областей із найбільшими проблемами стикнулись Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська та Черкаська області (Див. Додаток 2: Таблиця 2.2).

Протидія пандемії КОВІД-19 вимагає фінансових витрат. У цілому такі витрати, які зумовлені, перш за все, протиепідемічними заходами, складаються з двох компонентів. Перший компонент – це витрати, здійснені за рахунок (а) центрального та (б) місцевого бюджетів, (в) з інших джерел.

Другий компонент – це безпосередні витрати громадян на лікування, благодійні пожертви фізичних та юридичних осіб, закупівля бізнесом за власний кошт медичного обладнання для закладів охорони здоров'я тощо. Оцінка цих витрат потребує окремого досить складного дослідження. Тому ми обмежимося аналізом лише першої складової витрат.

⁵ Міністерство фінансів України. Про зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік».

⁶ Відповідно до Закону України від 17 березня 2020 року № 533-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)».

Як свідчать статистичні дані (Таблиця 2.6, Додаток 2: Таблиця 2.3), розподіл витрат формально виглядав так.

Таблиця 2.6. Витрати на фінансування заходів, спрямованих на боротьбу з пандемією КОВІД-19 (період: 1 березня – 31 грудня 2020 року)

1 березня-31 грудня	Усього	Витрати з державного бюджету	Витрати з місцевих бюджетів	Інші
Регіон Схід	100%	79,5%	18,1%	2,4%
Регіон Південь	100%	57,1%	36,6%	6,3%
Регіон Захід	100%	79,5%	18,1%	2,4%
Регіон Центр	100%	75,1%	15,7%	9,2%
Центральні органи влади	100%	100%	-	0%
Усього по Україні	100%	81,3%	14,4%	4,3%

Примітка: Із обрахунку витрат м. Києва були виключені витрати НСЗУ, адже НСЗУ розподіляє кошти між лікарнями різних областей, а реєструються вони як витрати м. Києва

З іншого боку, уявлення про фінансовий тягар боротьби з епідемією дає порівняння витрат із місцевого бюджету з відповідними доходами (Таблиця 2.7). Дані свідчать про те, що обсяги місцевих витрат на боротьбу з епідемією КОВІД -19 коливається від 1,81% (м. Київ) до 6,12% (Херсонська область) доходів місцевих бюджетів, тоді як у середньому по Україні цей показник становить 3,28%. Рекордсменами за відповідними витратами на одну людину є Вінницька (394,54 грн.), Миколаївська (377,35 грн.) та Черкаська (373,89 грн.) області. Найменше витрачають у Луганській (89,35 грн.), Донецькій (158,27 грн.) та Рівненській (161,70 грн.) областях.

Таблиця 2.7. Витрати на боротьбу з пандемією КОВІД-19: деякі порівняння

	Витрати на боротьбу з КОВІД-19 із місцевого бюджету (тис. грн.)	Частка витрат на боротьбу з КОВІД-19 відносно доходів місцевого бюджету (%)	Витрати на боротьбу з КОВІД-19 із місцевого бюджету на особу (грн.)
Регіон Схід	2 668 744	3,1	194,31
Регіон Південь	1 771 156	4,4	325,63
Регіон Захід	2 279 392	3,7	217,32
Регіон Центр	3 544 128	2,9	292,81
Усього по Україні	10 263 450	3,3	245,74

Джерело: Розраховано на основі даних Рахункової палати, gr.gov.ua

(https://public.tableau.com/views/COVID-19UKRAINE/sheet0?%3Alanguage=en&%3Adisplay_count=y&publish=yes&%3Aorigin=viz_share_link&fbclid=IwAR052v5cAdZcgBqHEIO4zmrgrP9KI-8GvScOpAx8mKVakWWG98oJwuDAul&%3AshowVizHome=no#3) та даних ДССУ

Як бачимо, у цілому витрати на протиепідемічні заходи переважно фінансувались за рахунок державного бюджету, з якого були профінансовані як видатки НСЗУ на

боротьбу з КОВІД-19 (34,2 млрд. грн.), так і видатки регіональних центрів зайнятості (8,1 млрд. грн.), які також віднесені до категорії витрат на боротьбу з пандемією КОВІД-19⁷.

2.2. Регіони: кризовий потенціал

Як свідчить світовий досвід економічних криз, падіння економічної активності має два взаємопов'язані наслідки, а саме: зменшення доходів та зростання безробіття. При цьому серед інших економічних агентів саме мікро- та малі підприємства першими зазнають втрат та мають менший запас міцності.

Що стосується малих підприємств, то вони відіграють досить суттєву роль в економіці України в плані зайнятості з усіма відповідними наслідками (Таблиця 2.8). Серед областей виділяються Херсонська, Одеська, Чернівецька, Кіровоградська, Миколаївська, Івано-Франківська, Хмельницька, Тернопільська, Вінницька, Закарпатська, Черкаська та Київська, у яких на малі підприємства припадає від 30% до 40% зайнятих.

Таблиця 2.8. Малі підприємства та зайнятість: регіональний вимір, 2019 рік

	Кількість зайнятих працівників в області (тис. осіб)	Малі підприємства (тис. осіб)	Малі підприємства (у % до загальної кількості зайнятих працівників)
Херсонська	89,6	36,5	40,7
Одеська	295,6	113,1	38,2
Чернівецька	58,3	21,0	36,0
Кіровоградська	110,6	39,3	35,5
Миколаївська	134,3	46,8	34,9
Івано-Франківська	109,5	36,8	33,6
Хмельницька	126,8	40,1	31,6
Тернопільська	91,1	27,9	30,7
Вінницька	177,4	54,3	30,6
Закарпатська	92,8	28,2	30,3
Черкаська	147,5	44,6	30,3
Київська	328,8	98,7	30,0
Харківська	403,5	120,2	29,8
Львівська	363,4	107,9	29,7
Рівненська	104,2	30,9	29,6
Житомирська	131,4	36,5	27,7
Чернігівська	118,7	32,8	27,7
Луганська	66,9	17,6	26,3
Сумська	124,9	32,7	26,2
Запорізька	269,6	70,4	26,1
Волинська	119,3	30,7	25,7
Полтавська	220,0	55,4	25,2

⁷ Узагалі при аналізі відповідних витрат треба досить обережно ставитись до наведених даних, адже, наприклад, витрати НСЗУ (34,2 млрд. грн.) реєструвалися як витрати м. Києва, а кошти на покриття видатків регіональних центрів зайнятості (8,1 млрд. грн.) надходили від Мінекономіки і реєструвалися як видатки центральних органів влади. До того ж, і в регіонах облік «протиковідних» витрат мав певні особливості. Також зазначимо, що витрати регіонів на утримання місцевих закладів охорони здоров'я можна також вважати їхнім (регіонів) внеском

	Кількість зайнятих працівників в області (тис. осіб)	Малі підприємства (тис. осіб)	Малі підприємства (у % до загальної кількості зайнятих працівників)
м. Київ	1 789,6	436,4	24,4
Дніпропетровська	656,8	140,7	21,4
Донецька	276,9	47,1	17,0
Україна	6 407,5	1 746,6	27,3

Джерело: ДССУ

Ці дані свідчать про відносну важливість сектору малих підприємств для різних областей України. Водночас, із певними застереженнями, їх також можна розглядати як показник вразливості регіону до кризи та свого роду аргумент на користь відповідної підтримки сектору.

Що стосується ФОП, то їхній регіональний розподіл виглядає таким чином: Чернівецька (52,1%), Івано-Франківська (44,4%) Закарпатська (44%), Рівненська (40,5%) та Тернопільська (40,1%) області є лідерами за кількістю зайнятих у секторі ФОП, тому для них підтримка фізичних осіб-підприємців має надзвичайно велике значення (Таблиця 2.9).

Таблиця 2.9. Регіональний вимір зайнятості: підприємства та ФОП

	Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	Підприємства, тис. осіб	Фізичні особи-підприємці, тис. осіб	У % до загальної кількості зайнятих працівників по регіону
Вінницька	280,2	177,4	102,8	36,7
Волинська	186,8	119,4	67,4	36,1
Дніпропетровська	860,5	656,6	203,9	23,7
Донецька	373,3	277,0	96,3	25,8
Житомирська	209	131,5	77,5	37,1
Закарпатська	165,7	92,8	72,9	44
Запорізька	374	269,7	104,3	27,9
Івано-Франківська	196,8	109,4	87,4	44,4
Київська	465,3	329,0	136,3	29,3
Кіровоградська	162,4	110,6	51,8	31,9
Луганська	98,8	66,9	31,9	32,3
Львівська	545,8	363,5	182,3	33,4
Миколаївська	199,5	134,3	65,2	32,7
Одеська	464,8	295,6	169,2	36,4
Полтавська	316,5	220,0	96,5	30,5
Рівненська	175	104,1	70,9	40,5
Сумська	190,7	124,9	65,8	34,5
Тернопільська	152	91,0	61,0	40,1
Харківська	634,4	403,5	230,9	36,4
Херсонська	150,3	89,6	60,7	40,4
Хмельницька	219,5	126,9	92,6	42,2
Черкаська	231,4	147,4	84,0	36,3
Чернівецька	121,8	58,3	63,5	52,1

	Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	Підприємства, тис. осіб	Фізичні особи- підприємці, тис. осіб	У % до загальної кількості зайнятих працівників по регіону
Чернігівська	178,2	118,7	59,5	33,4
м. Київ	2065,1	1 790,4	274,7	13,3
Усього по Україні	9017,8	6 408,3	2 609,5	

Джерело: ДССУ. Регіони України.

Ці дані свідчать про важливість сектору ФОП для різних областей України. Як і в попередньому випадку, їх також можна розглядати як показник вразливості регіону до кризи та свого роду аргумент на користь надання цій категорії підприємців відповідної підтримки.

І в першому, і в другому випадку слід врахувати, що за умов пандемії з економічними проблемами стикаються, перш за все, ті економічні агенти, виробничо-комерційна діяльність яких прямо чи опосередковано обмежується з карантинних міркувань.

Розділ 3. Карантин: економічні наслідки для бізнесу

3.1. Карантин: економічне середовище виробничо-комерційної діяльності

Для кращого розуміння проблем, з якими стикнувся український бізнес та його реакцією на них, слід проаналізувати, як українська економіка в цілому відреагувала на пандемію КОВІД-19. Адже без розуміння загальної картини важко оцінити окремі аспекти впливу пандемії Ковід-19 у різних вимірах, бо відповідні економічні тренди формують середовище, у якому функціонують окремі економічні агенти. У свою чергу, загальноекономічні тренди є узагальнюючим результатом їхнього (агентів) функціонування. Слід також окремо зазначити, що адекватне розуміння загальноекономічного контексту є важливою передумовою розробки політики підтримки окремих галузей та економічних агентів.

У цілому економічна ситуація у 2020 році виглядала так. Протягом 2020 року зросла номінальна та реальна заробітна плата, але водночас зросла заборгованість із виплати заробітної плати порівняно з аналогічним періодом 2019 року. Зростання (хоча і в різній мірі) продемонстрували промисловість, сільськогосподарське виробництво, будівництво та роздрібна торгівля. Водночас, обсяги вантажних та пасажирських перевезень, експорту та імпорту, капітальних інвестицій були меншими порівняно з попереднім роком. (Таблиця 3.1)

Таблиця 3.1. Україна: основні економічні показники, січень - грудень 2020 року

	Фактично за січень – грудень 2020р.	грудень 2020 р. до листопада 2020 р. (%)	грудень 2020 р. до грудня 2019 року (%)	Січень– грудень 2020 до січня– грудня 2019 (%)	Січень– грудень 2019 до січня– грудня 2018 (%)
Середньомісячна заробітна плата одного працівника					
номінальна, грн.	11 591	118,3	115,6	110,4	124,8
реальна, %	X	117,2	110,1	X	x
Заборгованість із виплати заробітної плати – усього, млн. грн.	3 136,7	78,2	103,4	X	x
Індекс споживчих цін	X	99,1	105,0	102,7	108,0
Індекс цін виробників промислової продукції	X	101,8	114,5	98,4	104,1
Індекс промислової продукції	X	102,8	104,8	94,8	99,5
Індекс сільськогосподарської продукції	X	37,2	126,0	88,5	101,4
Індекс будівельної продукції	x	149,6	109,9	104,0	120,0
Капітальні інвестиції ¹ , млн. грн.	267 996	x	x	64,6	112,4
Експорт товарів, млн. дол. США	45 182	x	x	98,0	106,3
Імпорт товарів, млн. дол. США	51 496	x	x	85,3	107,7
Сальдо (+, –), млн. дол. США	-6 314	x	x	X	x
Експорт послуг, млн. дол. США	15 438	x	x	88,4	130,9
Імпорт послуг, млн. дол. США	10 801	x	x	68,7	103,5
Сальдо (+, –), млн. дол. США	4 637	x	x	X	X
Обіг роздрібною торгівлю, млн. грн.	1 210 750,3	120,0	113,4	108,4	110,3
Вантажообіг, млн. ткм.	290 342,6	100,0	94,5	85,7	102,1
Пасажиропотік, млн. паскм	49 379,8	95,3	44,9	46,1	102,6

Примітка. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

¹Станом на 1 листопада 2020 року. ² Дані за січень – вересень 2020 року.

Джерело: дані ДССУ та НБУ

Банківський сектор. За оцінками НБУ, криза до цього часу мала помірний негативний вплив на операційну діяльність банківського сектору. Водночас відрахування до резервів зросли у зв'язку зі зниженням якості кредитного портфеля. НБУ очікує подальшого зростання відрахувань у резерви, проте на сьогодні все ще складно дати точні оцінки можливих кредитних збитків банківського сектору внаслідок поточної кризи⁸.

Кредитна активність. У цілому кредитна активність у період карантину очікувано впала як у порівнянні з початком поточного року, так і порівняно з відповідним періодом минулого року (Таблиця 3.2).

Водночас, у кількох регіонах спостерігався зворотний процес – обсяги кредитування зростали як з початку року, так і порівняно з минулорічним показником, хоча і в різній мірі. Мова йде про Вінницьку, Запорізьку, Львівську, Сумську, Тернопільську, Хмельницьку та Чернігівську області.

Таблиця 3.2. Кредити резидентам¹ (станом на кінець грудня)

Регіони	Усього			
	Залишки коштів, млн. грн.	Зміна в річному обчисленні, %	Зміна до початку року, %	Зміна за місяць, %
Усього	949 106	-2,4	-2,4	-1,6
Автономна Республіка Крим та м. Севастополь	360	—	—	—
Вінницька	9 169	6,1	6,1	2,7
Волинська	6 427	-5,9	-5,9	-1,7
Дніпропетровська	56 616	-75,4	-75,4	-2,2
Донецька	10 086	-33,8	-33,8	-3,9
Житомирська	5 672	-9,0	-9,0	-0,1
Закарпатська	5 432	-9,7	-9,7	-1,5
Запорізька	22 764	3,4	3,4	-3,0
Івано-Франківська	6 977	3,5	3,5	1,3
Київська та м. Київ	636 429	31,3	31,3	-1,2
Кіровоградська	6 438	-3,5	-3,5	-0,1
Луганська	1 686	-66,6	-66,6	-10,6
Львівська	30 022	13,9	13,9	-1,1
Миколаївська	17 139	12,1	12,1	-2,7
Одеська	33 898	6,0	6,0	-3,0
Полтавська	11 139	-2,3	-2,3	-0,8

⁸ НБУ. Огляд банківського сектору. Листопад 2020 року.

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-11.pdf?v=4

Регіони	Усього			
	Залишки коштів, млн. грн.	Зміна в річному обчисленні, %	Зміна до початку року, %	Зміна за місяць, %
Рівненська	4 759	-3,5	-3,5	-2,0
Сумська	8 123	7,4	7,4	0,1
Тернопільська	5 181	0,3	0,3	-0,8
Харківська	38 541	0,2	0,2	-5,5
Херсонська	6 335	-10,7	-10,7	-3,2
Хмельницька	8 219	10,4	10,4	-2,1
Черкаська	9 744	-4,8	-4,8	-2,0
Чернівецька	2 991	-6,3	-6,3	-0,1
Чернігівська	4 960	5,7	5,7	-3,1

¹ Включаються дані секторів: нефінансових корпорацій (S.11), інших фінансових корпорацій (S.12, крім депозитних корпорацій (S.121, S.122)), домашніх господарств (S.141, S.142 - фізичних осіб-підприємців та S.143, S.144 - фізичних осіб), некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства (S.15) та сектору загального державного управління (S.13) відповідно до Класифікації інституційних секторів економіки України.

Примітка. За даними щоденного балансу банків.

Джерело: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial>

Капітальні інвестиції. У цілому у 2020 році в Україні спостерігається скорочення обсягів капітальних інвестицій практично в усіх регіонах, хоча й у різній мірі, причому в цьому процесі свою роль зіграла й пандемія КОВІД-19 (Таблиця 3.3). Таким чином, можна говорити про загострення проблеми інвестування в українську економіку, яка матиме негативні середньо- та довгострокові наслідки.

Таблиця 3.3. Капітальні інвестиції: регіональний вимір (січень - вересень 2020 року)

Регіон	Усього, млн. грн.	Усього, у % загального обсягу	У % до відповідного періоду 2019 року	У розрахунку на 1 особу
Україна	76 914,3	100,0	64,5	1837,5
Вінницька	2 420,3	3,1	72,7	1565,7
Волинська	1 584,0	2,1	55,9	1536,9
Дніпропетровська	10 038,5	13,0	72,1	3148,6
Донецька	3 841,8	5,0	69,8	928,9
Житомирська	925,8	1,2	71,0	762,0
Закарпатська	692,1	0,9	50,8	552,6
Запорізька	1 729,6	2,2	65,2	1019,9
Івано-Франківська	984,0	1,3	50,5	719,3
Київська	5 220,0	6,8	55,4	2951,3

Регіон	Усього, млн. грн.	Усього, у % загального обсягу	У % до відповідного періоду 2019 року	У розрахунку на 1 особу
Кіровоградська	1 005	1,3	81,7	1077,3
Луганська	344,3	0,4	71,1	161,0
Львівська	3 151,6	4,1	57,3	1261,3
Миколаївська	1 282,8	1,7	54,8	1140,5
Одеська	2 990,4	3,9	73,3	1263,0
Полтавська	4 170,4	5,4	96,0	3009,3
Рівненська	792,7	1,0	83,9	686,9
Сумська	842,1	1,1	56,2	785,0
Тернопільська	1048,7	1,4	54,3	1009,3
Харківська	3212,6	4,2	78,0	1211,7
Херсонська	629,5	0,8	24,6	610,4
Хмельницька	1 526,7	2,0	95,2	1215,0
Черкаська	1 294,3	1,7	63,6	1082,6
Чернівецька	355,8	0,5	60,9	395,3
Чернігівська	1 272,6	1,7	70,3	1285,5
м. Київ	25 558,7	33,2	61,1	8759,6

Примітки: 1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.
2. Розрахунки інвестицій на одну особу здійснено, виходячи із середньорічної кількості постійного населення

Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ibd/kin/arh_kin_reg2020_u.htm

У цьому зв'язку слід зазначити, що у 2019 році обсяги капітальних інвестицій зросли на 15,5% порівняно з 2018 роком (у 2018 році зростання становило 16,4% порівняно з 2017 роком). Водночас, у Вінницькій, Одеській та Хмельницькій областях інвестиційна активність знизилась. Іншими словами, обсяги капітальних інвестицій у цих областях скорочуються щонайменше другий рік поспіль (Таблиця 3.3).

Таблиця 3.3. Капітальні інвестиції (у % до відповідного періоду попереднього року)

	Січень - вересень 2018 року	Січень -грудень 2018 року	Січень - вересень 2019 року	Січень -грудень 2019 року
Україна	119,9	116,4	112,4	115,5
Вінницька	142,4	137,8	90,2	98,4
Волинська	112,4	112,1	171,1	174,2
Дніпропетровська	134,6	129,4	121,8	123,6
Донецька	184,9	154,6	116,7	124,7

	Січень - вересень 2018 року	Січень -грудень 2018 року	Січень - вересень 2019 року	Січень -грудень 2019 року
Житомирська	112,6	102,4	96,2	106,7
Закарпатська	124,7	117,3	84,7	126,4
Запорізька	83,3	88,0	103,3	105,4
Івано-Франківська	96,1	84,7	96,7	102,0
Київська	105,3	109,8	127,1	133,4
Кіровоградська	91,0	91,0	96,8	122,8
Луганська	96,9	91,6	113,9	112,4
Львівська	107,2	101,9	111,4	115,5
Миколаївська	82,2	87,4	134,7	140,1
Одеська	108,2	95,9	91,4	98,3
Полтавська	108,3	105,5	129,3	139,7
Рівненська	128,1	108,7	95,6	94,6
Сумська	103,3	108,5	109,9	106,7
Тернопільська	108,4	103,7	115,8	123,6
Харківська	109,5	109,3	103,5	105,7
Херсонська	92,9	89,3	144,2	166,1
Хмельницька	90,5	96,5	100,3	94,2
Черкаська	117,0	132,4	112,4	104,0
Чернівецька	111,1	106,7	117,9	114,2
Чернігівська	133,1	117,7	91,4	102,0
м. Київ	135,2	130,6	111,3	109,0

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/ibd/iki_reg/ikregvp_2019_u.htm

Ділові очікування. Загалом, за даними різних досліджень, у 2020 році очікування бізнесу були досить суперечливими.

За даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, у цілому зростає рівень невпевненості бізнесу в майбутньому. Але оцінки ситуації залежали від розміру підприємств: очікування великого та середнього бізнесу покращились, у той час як малий бізнес продовжував погіршувати прогнози⁹.

Що стосується проблем, із якими стикався бізнес у 2020 році, то в період пандемії КОВІД-19 ми маємо справу, передусім, із загостренням «традиційних» труднощів, на які скаржаться підприємці (Таблиця 3.4).

⁹ Джерело: ІЕД. ЩОКВАРТАЛЬНА ОЦІНКА ДІЛОВОГО КЛІМАТУ. Оцінки: 3 квартал. Очікування: 4 квартал 2020 року, http://www.ier.com.ua/files/Regular_products/BTS/Industry/QES_ukr_03_2020.pdf

Таблиця 3.4. Виробничо-комерційна діяльність промислових підприємств: оцінка перешкод (% опитаних)

	1 кв. 2020 року	2 кв. 2020 року	3 кв. 2020 року	3 кв. 2020 року до 2 кв. 2020 року
Низький попит	53,5	60,7	70,8	+10,1
Проблеми з ліквідністю	53,5	55,5	68,6	+13,1
Високий конкурентний тиск	45,1	57,5	64,2	+6,7
Несприятливий регуляторний клімат	37,2	55,5	57,1	+1,6
<i>Зміни в економічному законодавстві</i>	11,9	34,4	38,5	+4,1
<i>Високий регуляторний тиск</i>	8,8	30,4	38,1	+7,7
<i>Корупція</i>	23,0	32,4	21,7	-10,7
Надмірне оподаткування	43,4	40,9	48,7	+7,8
Несприятлива політична ситуація	33,2	42,1	39,8	-2,3
Високі ставки кредитів	49,1	41,3	38,5	-2,8
Недостатньо сировини	30,1	35,2	29,6	-5,6
Недостатньо кваліфікованих працівників	19,5	35,2	30,1	-5,1
Доступність кредитів	19,9	27,9	23,9	-4,0
Застарілі технології	10,2	20,6	21,2	0,6
Брак виробничих потужностей	11,9	19,4	18,1	-1,3
Проблеми з енергопостачанням	1,8	8,1	13,3	5,2

Джерело: Джерело: ІЕД. ЩОКВАРТАЛЬНА ОЦІНКА ДІЛОВОГО КЛІМАТУ. Оцінки: 3 квартал.

Очікування: 4 квартал 2020 року,

http://www.ier.com.ua/files//Regular_products/BTS/Industry/QES_ukr_03_2020.pdf

Традиційно перше місце серед проблем, із якими стикаються підприємці, займає «низький попит», причому вага цієї перешкоди суттєво зросла протягом 2020 року. Зростання ваги «проблем із ліквідністю» на 13% у 3-му кварталі 2020 року вивів цю перешкоду на друге місце. На третє місце цього разу респонденти поставили «високий конкурентний тиск», вага якого зросла на 8%. На четвертому опинилась перешкода «регуляторний клімат», яка раніше займала третє місце в рейтингу перешкод.

Слід окремо зазначити, що найбільше зросла вага таких перешкод, як «низький попит» та «проблеми ліквідності», хоча значення таких перешкод як «надмірне оподаткування» та «високий регуляторний тиск» також зросло, хоча й порівняно в меншій мірі.

Традиційно рейтинг перешкод залежить від розміру підприємства.

Малі підприємства найбільше скаржаться на «низький попит» – 77,3%, «проблему ліквідності» – 72,7% та високий рівень конкуренції – 61,0%.

Водночас, вага такої перешкоди як «несприятливий регуляторний клімат» практично не змінилась, зменшившись до 58,0% порівняно з 59,8% минулого кварталу.

Середні підприємства також, передусім, скаржаться на низький попит (69,3% порівняно з 53,8% минулого кварталу) та проблеми з ліквідністю (68,2% порівняно з 60,0% минулого кварталу). На четвертому місці йдуть «високий рівень конкуренції» та «несприятливий регуляторний клімат».

Великі підприємства у 2-му та 3-му кварталах найбільш занепокоєні високим рівнем конкуренції (вага цієї перешкоди, відповідно, зросла з 60,0% до 68,0%). Друге місце

ділять «низький попит» та «проблема з ліквідністю» - 62,0% (58,3% та 46,7% відповідно до минулого кварталу).

Слід звернути увагу на те, що оцінка респондентами економічної політики Уряду в 3-му кварталі 2020 року зросла з 2,18 балів у липні до 2,22 балів у жовтні за п'ятибальною шкалою. При цьому ми спостерігаємо різке (удвічі) зростання тих, хто позитивно оцінював діяльність Уряду (з 4,1% у липні до 8,5% у жовтні), тоді як частка тих, хто негативно оцінив діяльність Уряду зросла (з 58,5% до 60,3%).

За оцінками НБУ, в умовах пандемії та карантину бізнес і надалі продовжує песимістично оцінювати результати своєї економічної діяльності. Так, у грудні 2020 року індекс очікувань ділової активності (ІОДА) становив 45,5 проти 43,4 у листопаді, причому з березня поточного року очікування підприємств стабільно перебували на рівні нижче рівноважного значення (50 пунктів)¹⁰.

Найгірше економічну ситуацію оцінюють підприємства будівництва (будівництва житла), де очікування визначаються сезонним скороченням економічної активності та звуженням інвестиційного попиту. Так, індекс сектору в грудні становив 39,1 проти 35,0 у листопаді.

Зросли очікування промислових підприємств щодо збільшення цін на сировину, матеріали та продукцію, очікують зменшення обсягів нових експортних замовлень на продукцію. Одночасно дещо поліпшилися оцінки щодо динаміки обсягів виготовленої продукції.

Натомість підприємства сфери торгівлі зберігають найбільш оптимістичні оцінки щодо власних результатів та перспектив діяльності. Після скасування карантину вихідного дня респонденти поліпшили очікування щодо збільшення товарообігу та обсягів закупівлі товарів для продажу.

Підприємства сфери послуг також дещо поліпшили свої оцінки щодо економічних перспектив після скасування карантину вихідного дня: зокрема, респонденти очікують збільшення обсягу наданих послуг та нових замовлень.

Підприємства всіх секторів прогнозують зростання цін на власну продукцію/послуги на тлі зростання цін на сировину та цін постачальників, а також налаштовані на зменшення чисельності своїх працівників.

3.2. Карантин: реакція бізнесу

Насамперед зазначимо, що епідемія переважно негативно вплинула на малі та середні підприємства. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, частка МСП, діяльність яких підпадала під дію заборони та жорстких обмежень, у загальному обсязі доданої вартості за витратами виробництва становить лише 6,2%, причому частина з них намагалась пристосуватись до нових умов виробничо-комерційної діяльності¹¹.

У цілому, карантинні обмеження так чи інакше торкаються таких сфер економічної діяльності:

- а) діяльність організаторів масових заходів;
- б) діяльність закладів культури;

¹⁰ Щомісячні опитування підприємств України, грудень 2020 року. Джерело:

<https://bank.gov.ua/ua/news/all/dilovi-ochikuvannya-biznesu-zalishayutsya-pesimistichnimi--rezultati-grudnevogo-opituvannya-pidpriyemstv>

¹¹ Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. Огляд економічної активності (січень - жовтень 2020 року). Зведений індекс виробництва товарів та послуг за основними видами економічної діяльності (ЗІВ). с.

- в) діяльність закладів громадського харчування;
- г) діяльність освітніх закладів;
- д) діяльність спортивних закладів;
- е) транспорт (пасажирські перевезення);
- є) діяльність розважальних закладів;
- ж) діяльність дитячих таборів;
- з) діяльність закладів розміщення (хостели, туристичні бази тощо),
- і) діяльність окремих торговельних закладів (ТРЦ).

Для кращого розуміння впливу пандемії Корвід-19 на економічну активність слід мати на увазі такі моменти:

а) жорсткий локдаун (зупинка всіх підприємств, крім тих, які мають критичне значення для забезпечення життєдіяльності населення) має найбільш негативний вплив на економічну активність;

б) на відміну від локдауну карантин, перш за все, негативно впливає на підприємства, виробничо-комерційна діяльність яких так чи інакше обмежується з санітарно-епідеміологічних міркувань;

в) у залежності від конкретних обставин підприємства потребують різного формату допомоги, причому не обов'язково надзвичайної. Іншими словами, мова йде про те, що в період карантину традиційні форми підтримки бізнесу набувають особливого значення.

На нашу думку, вплив карантинних заходів на підприємства можна схематично описати так (Рисунок 3.1).

Рисунок 3.1. Бізнес та карантин: хто та що втрачає

Підприємства, діяльність яких прямо обмежується, втрачають ринки, доходи та робочу силу. Очевидно, що такі підприємства потребують певної компенсації доходів для того, щоб зберегти робочу силу. При цьому працівники, що втратили роботу, потребують допомоги з безробіття та працевлаштування.

Підприємства, діяльність яких не обмежується. У загальному плані їхні втрати пов'язані зі скороченням попиту на товари та послуги з боку підприємств, діяльність яких прямо обмежується під час карантину, або зі скороченням пропозиції товарів та вищезазначених підприємств.

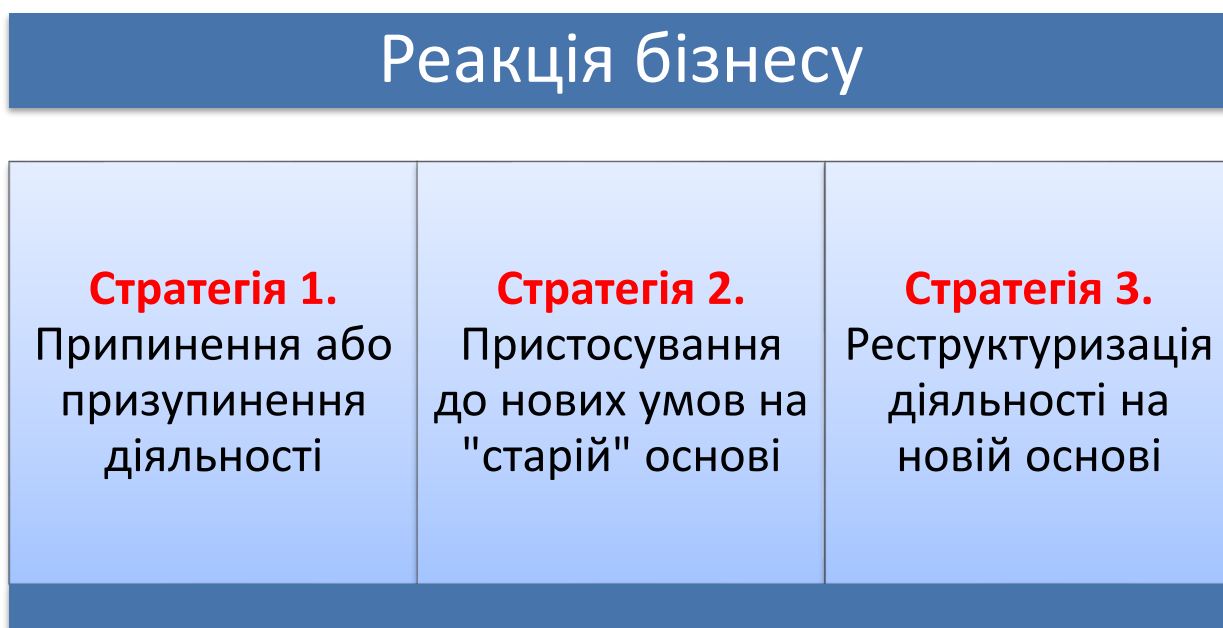
Критично важливі підприємства (передусім, постачальники комунальних послуг) несуть втрати внаслідок погіршення платіжної дисципліни. При цьому вони, як правило, не можуть припинити постачання послуг споживачам-боржникам або запровадити проти них жорсткі санкції.

Фінансові посередники (передусім, банківські установи) несуть втрати, пов'язані з реструктуризацією боргів або їх неповерненням.

Орендодавці (приміщення, майно) несуть втрати, пов'язані зі скороченням попиту на приміщення внаслідок скорочення ділової активності та переходу на дистанційні форми роботи, перегляду ставок орендної плати.

Як свідчить міжнародний та український досвід, бізнес у різних країнах та в Україні відреагував на пандемію КОВІД-19 та пов'язані з нею карантинні обмеження практично однаково¹². Окремо зазначимо, що особливості реакції також визначає ресурсні потреби бізнесу, а можливість їх отримати - характер реакції (Рисунок 3.3).

Рисунок 3.3. Реакція бізнесу на пов'язані з пандемією КОВІД-19 карантинні заходи та обмеження

1. Частина підприємців повністю припинила або призупинила свою виробничо-комерційну діяльність. Очевидно, що такі підприємці та звільнені працівники потребують, у першу чергу, соціальної допомоги (виплат із безробіття тощо) та відповідних державних інформаційних та адміністративних послуг.

2. Частина підприємців обрала стратегію пристосування до нових умов без суттєвих змін базової моделі функціонування бізнесу.

¹² ITC. COVID-19: THE GREAT LOCKDOWN AND ITS IMPACT ON SMALL BUSINESS, 2020, Chapter 4, <https://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/ITCSMECO2020.pdf>

Очевидно, що в цій ситуації бізнес потребує «традиційного» сприяння – нормальне регуляторне середовище, можливість залучати фінансові та інші ресурси на прийнятних умовах та отримувати відповідні державні адміністративні та інформаційні послуги.

3. Частина підприємців досить швидко та суттєво реструктурували свою виробничо-комерційну діяльність, щоб вийти на ринок з новими товарами та послугами на основі використання нових бізнес-моделей.

Як і в попередньому випадку, такі підприємці потребують «традиційного» сприяння – нормального регуляторного середовища, можливостей залучати фінансові та інші ресурси на прийнятних умовах та отримувати відповідні державні адміністративні та інформаційні послуги.

Пандемія КОВІД-19 та пов'язані з нею карантинні обмеження в цілому негативно вплинули на українську економіку. На нашу думку, Україна сьогодні (як і інші країни світу) потребує глибокого аналізу коротко-, середньо- та довгострокових соціально-економічних наслідків пандемії, що дозволить сформулювати адекватну політику відновлення економічної активності.

Розділ 4. Місцева влада: підтримка економічної активності під час карантину

Пандемія КОВІД-19 стала викликом, із яким ніколи не стикалась ані центральна, ані місцева влада в Україні. І саме місцева влада опинилась на передових позиціях боротьби з пандемією. Безпрецедентна складність ситуації пояснюється необхідністю вирішувати дві проблеми: протягом короткого часу мобілізувати значні людські, матеріальні та фінансові ресурси для лікування хворих (безумовний пріоритет) та здійснити заходи, спрямовані на мінімізацію зумовлених пандемією соціально-економічних наслідків. Очевидно, що на практиці вирішення другої проблеми означає, перш за все, підтримку економічної активності.

Сьогодні підтримка бізнесу в регіонах здійснюється за трьома основними напрямками.

По-перше, це підтримка бізнесу на місцевому рівні. Ідеться як про виконання рекомендацій центральної влади, так і заходи, які здійснюються виключно місцевою владою.

По-друге, це заходи загальнодержавного рівня (наприклад, фінансова та соціальна підтримка підприємців). Слід окремо зазначити, що в цьому випадку місцева влада також відіграє важливу роль, а саме: інформує місцевий бізнес про наявні можливості та допомагає ними скористатись.

По-третє, це заходи фінансової та інформаційної підтримки, які здійснюються різного роду міжнародними інституціями.

4.1. Місцева влада в період карантину

У період карантину діяльність місцевої влади фактично має два виміри:

- а) виконання рішень та рекомендацій центральної влади (імплементация загальнонаціональної політики на місцевому рівні);
- б) реалізація заходів місцевого рівня (місцеві рішення, місцеві гроші).

Слід зазначити, що в період пандемії місцева влада має керуватись рішеннями та рекомендаціями, які приймаються на центральному рівні, що не завжди має місце в Україні. В окремих регіонах у період адаптивного карантину місцева влада відмовлялась запроваджувати відповідні карантинні обмеження, мотивуючи це зокрема необхідністю підтримки місцевого бізнесу.

У цілому напрями діяльності місцевої влади в період карантину можна описати таким чином:

1. Забезпечення соціального дистанціювання, контроль за дотриманням санітарно-епідеміологічних вимог тощо.
2. Організація роботи транспорту.
3. Забезпечення надання державних послуг (режим роботи державних установ, цифровізація послуг (надання послуг онлайн тощо)).
4. Інформування населення та бізнесу про стан санітарно-епідеміологічних вимог, наявні програми соціальної-допомоги для соціально-вразливих груп, програми підтримки бізнесу тощо.
5. Забезпечення населення комунальними послугами (вода, вивезення сміття, тощо) в межах своєї компетенції.
6. Підтримка бізнесу та відновлення економічної активності (мова йде про спеціальні антикризові заходи та «традиційні» інструменти підтримки).

7. Сприяння залученню програм міжнародної допомоги та їх реалізації у відповідному регіоні.
8. Активна комунікація із зацікавленими сторонами з метою виявлення та аналізу проблем та пошуки шляхів їх вирішення.

Очевидно, що названі заходи так чи інакше впливали на економічну активність.

Зважаючи на тему доповіді, далі ми проаналізуємо, які інструменти використовувала місцева влада саме для підтримки економічної активності. При цьому нам важливо визначити саме зміст таких заходів (що саме робилось), тоді як особливості їх застосування (як це робилось), оцінка економічної вартості заходів тощо потребують окремого дослідження. І ще один момент, про який варто пам'ятати. Як свідчить міжнародний досвід, заходи на місцевому рівні ніколи не можуть бути такими ж масштабними, як і заходи загальнонаціонального рівня.

1. Формат підтримки. Залежно від фінансових та інших можливостей місцева влада приймала або цілі «пакети» рішень щодо підтримки місцевого бізнесу, або обмежувалась окремими заходами допомоги. Як правило, такий пакет включав звільнення (або пільги) від оренди комунального майна та окремих місцевих податків та зборів, відшкодування певних витрат підприємств, інформаційні заходи тощо.

Так, наприклад, Львівська міська рада прийняла цілий пакет рішень з метою підтримки бізнесу в період карантину, а саме:

1) звільнити підприємців від:

- сплати орендної плати за комунальне майно;
- орендної плати за користування окремими конструктивними елементами благоустрою (зокрема, літніми майданчиками, атракціонами та тимчасовими архітектурними формами) та розміщення зовнішньої реклами;
- сплати туристичного збору;
- ФОП I та II груп від сплати єдиного податку з 01.04.2020 до 30.04.2020;

2) відшкодувати за рахунок міського бюджету відсотки за кредитами, залученими на закупівлю обладнання;

3) провести для представників МСП ряд інформаційних заходів та вебінарів стосовно особливостей ведення бізнесу під час карантину¹³.

Подібний набір заходів було запроваджено і в Запоріжжі, зокрема:

- ФОП першої групи були звільнені від сплати єдиного податку на період з 1.06. по 31.07. 2020 року;
- на 3 квартал встановлено нульову ставку податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та на об'єкти нежитлової нерухомості, що перебувають у власності юридичних осіб та площа яких не перевищує 300 квадратних метрів;
- розповсюджувачам зовнішньої реклами з 1.05 по 31.07.2020 зменшили на 50% розмір плати за тимчасове користування місцями розміщення рекламних засобів, які перебувають у комунальній власності громади Запоріжжя, на 50%.¹⁴

¹³ Львівська міська рада. Для підприємців Львова діятимуть пільги на час карантину. Березень 2020, <https://city-adm.lviv.ua/news/economy/277942-dlia-pidpriyemtsiv-lvova-diiatymut-pilhy-na-chas-karantynu>; Львівська міська рада. Єдина база обліку публічної інформації, https://city-adm.lviv.ua/public-information/koronavirus/dokumenty/rishennia-vykonavchoho-komitetu/15153/download?cf_id=3

¹⁴ Запорізька міська рада. У Запоріжжі нагородили кращих підприємців. Вересень 2020, <https://zp.gov.ua/uk/articles/item/8397/u-zaporizhzhii-nagorodili-kraschih-pidpriemciv>

Фактично, до цього переліку увійшли основні заходи підтримки економічної активності, які використовувались місцевою владою в Україні. Водночас, використання цих та інших інструментів підтримки в різних регіонах мало свою специфіку, про що мова піде далі.

Зазначимо, що, як правило, великі міста (насамперед, міста-обласні центри) приймали порівняно широкі пакети заходів підтримки, тоді як ОТГ сіл, селищ та маленьких міст у багатьох випадках обмежувались пільгами зі сплати єдиного податку та орендної плати за користування майном місцевої громади.

2. Пільги зі сплати єдиного податку ФОП. Попри втрати для місцевих бюджетів, на місцевому рівні запроваджувались різного роду пільги зі сплати єдиного податку фізичними особами-підприємцями. Окремо зазначимо, що така пільга, як правило, спочатку надавалась на період жорсткого карантину, а потім період її дії міг продовжуватись, а величина змінюватись.

Так, згідно з рішенням Черкаської міської ради на період карантину з 12 березня 2020 року до 22 травня 2020 р. фізичні особи-підприємці сплачували єдиний податок за такими ставками:

1. Для першої групи платників єдиного податку (для видів господарської діяльності, роботу яких заборонено) ставка становила 0 відсотків розміру прожиткового мінімуму.
2. Для другої групи – 0 відсотків мінімальної заробітної плати.

На період 2-х календарних місяців, які йдуть після місяця, у якому зняті обмеження на виробничо-комерційну діяльність суб'єктів господарювання, було встановлено такі ставки єдиного податку з розрахунку на календарний місяць:

1. Для першої групи ФОП – 5% розміру прожиткового мінімуму.
2. Для другої групи ФОП – 10% розміру мінімальної заробітної плати¹⁵.

Аналогічно в Житомирі та Івано-Франківську на період з 01.04.2020 року до 30.04.2020 року ФОП першої та другої груп були звільнені від сплати єдиного податку¹⁶.

У м. Дніпрі з 1 травня до 1 червня 2020 року ставка єдиного податку для ФОП першої групи платників становила 0%. Для ФОП другої групи платників її зменшили вдвічі.¹⁷

У м. Коломиї від сплати єдиного податку були звільнені суб'єкти підприємницької діяльності терміном на вересень 2020 року. Нульова ставка для єдиного податку встановлювалась для тих ФОП I та II груп, які не здійснювали діяльність унаслідок карантинних обмежень¹⁸.

У Кривому Розі податкові пільги надавались на диференційованій основі. Так, для ФОП I та II груп, які підпали під обмеження, визначені КМУ, запроваджувалась 0%

¹⁵ Черкаська міська рада. Міська влада зменшила податкове навантаження на дрібних підприємців. Квітень 2020 року, <http://chmr.gov.ua/ua/newsread.php?view=18035&s=1&s1=17>

¹⁶ Житомирська міська рада. Для суб'єктів господарювання встановлено пільги за єдиним податком на квітень. Квітень 2020 року [http://zt-rada.gov.ua/?3398\[0\]=10685](http://zt-rada.gov.ua/?3398[0]=10685): ДПС в Івано-Франківській області. Івано-Франківські «спрощенці» I та II груп у квітні 2020 року звільняються від сплати єдиного податку, <https://if.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/416742.html>

¹⁷ Дніпровська міська рада. За ініціативою Бориса Філатова для підприємців Дніпра знижено ставку єдиного податку. Квітень 2020 року <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/37971/za-iniciativoyu-borisa-filatova-dlya-pidpriemciv-dnipra-znizhenno-stavku-edinogo-podatku>

¹⁸ Коломийська міська рада. Рішення Коломийської міської ради «Про заходи підтримки суб'єктів підприємницької діяльності м. Коломиї на період дії карантинних обмежень» від 30.08.2020р., <http://nbkolrada.gov.ua/dt/233597/>

ставка єдиного податку та 50%: для тих, хто продовжував працювати. Фактично, цією пільгою могли скористатись усі підприємці, а не тільки ті, хто потрапив під дію відповідних обмежень.

Маріупольська міська рада встановила нульову ставку єдиного податку лише для ФОП першої групи. Аналогічна пільга на період з 01.03.2020 року по 30.04.2020 року була запроваджена Покровською міською радою та іншими ОТГ¹⁹.

Узагалі, скасування (зменшення) єдиного податку для ФОП стало одним із найпопулярніших інструментів підтримки бізнесу в регіонах. Цей інструмент широко застосовувався адміністративно-територіальними одиницями різного рівня, причому в багатьох випадках це був один із небагатьох, якщо не єдиний, інструмент підтримки бізнесу на місцевому рівні.

3. Підтримка підприємств критичної інфраструктури. Важливе значення для підтримки економічної активності має підтримка місцевою владою місцевого транспорту. Так, 23 березня 2020 року Київська міська рада виділила 780 млн. грн. комунальним підприємствам «Київпастранс» і «Київський метрополітен» для компенсації втрат у зв'язку з обмежувальними карантинними заходами. А 10 вересня 2020 року КП «Київський метрополітен» додатково отримав 161,8 млн. грн., а КП «Київпастранс» - 279,8 млн. грн. із тією ж метою.

Втрати метрополітену за період із 17 березня по 25 травня 2020 року склали майже 621 мільйон грн. У звичайних умовах підприємство мало отримати в середньому 277 млн. грн. доходів на місяць від перевезень. А «Київпастранс» щомісяця під час суворих обмежень втрачав біля 162 мільйонів гривень²⁰.

4. Спеціальні фінансові стимули для бізнесу. З метою допомоги бізнесу місцева влада також використовувала цілий ряд фінансових стимулів – компенсацію сплати обов'язкових платежів, виплати за створення робочих місць тощо.

Ідеться, зокрема, про компенсацію сплати обов'язкового платежу до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (ЄСВ) за кожного нового найманого працівника, пряму фінансову підтримку на конкурсній основі, різні схеми здешевлення кредитних коштів для підприємців.

У м. Вінниці було запроваджено схему часткової компенсації сплати обов'язкового платежу до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (ЄСВ) за кожного нового найманого працівника, починаючи з місяця, у якому його було працевлаштовано, до кінця 2020 року²¹.

¹⁹ Маріупольська міська рада. Рішення Маріупольської міської ради «Про заходи підтримки суб'єктів підприємницької діяльності на період дії карантину» від 15.05.2020р., <https://mariupolrada.gov.ua/uploads/17/89095-7.51-5140.pdf>

²⁰ Офіційний портал Києва. Віталій Кличко на Київграді: «Ми повинні ухвалити рішення про додаткове фінансування транспортних підприємств. Бо не можемо допустити зупинки комунального громадського транспорту!». Вересень 2020 року <https://kyivcity.gov.ua/news/vitaliy-klitchko-na-kivradi-mi-povinni-ukhvaliti-rishennya-pro-dodatkovye-finansuvannya-transportnykh-pidpriyemstv-bo-ne-mozhemo-dopustiti-zupinki-komunalnogo-gromadskogo-transportu/>; Київська міська рада. Київград виділила 300 млн. грн. для підтримки малозабезпечених осіб та майже мільярд гривень – для медичної галузі столиці. Березень 2020 року <https://kmr.gov.ua/uk/content/kyivrada-vydilya-300-mln-grn-dlya-pidtrymky-malozabezpechenykh-osib-ta-mayzhe-milyard>

²¹ Вінницька міська рада. Вінницькі підприємці, які створюватимуть нові робочі місця, зможуть отримати часткову компенсацію ЄСВ за кожного нового працівника. Травень 2020 року, <https://www.vmr.gov.ua/Lists/CityNews/ShowNews.aspx?ID=6988>; Вінницька міська рада. Вінницькі підприємці отримали перші антикризові компенсації за новостворені робочі місця. Вересень 2020 року, <https://www.vmr.gov.ua/Lists/CityNews/ShowNews.aspx?ID=7301>

У Запоріжжі було прийнято рішення про компенсацію відсотків мікропідприємцям, представникам малого бізнесу, які отримують кредити в рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». Місто компенсуватиме цим підприємцям 5% відсоткової ставки за кредитами за цією державною програмою для позик до 600 тисяч гривень.

Київська міська влада у співпраці з Фондом розвитку підприємництва вирішила запровадити схему кредитування інвестиційних проєктів під 6,5% на час дії карантинних заходів. Загалом на фінансово-кредитну підтримку МСП місто виділило у 2020 році 7 млн. грн.. За рахунок цих коштів компенсуватиметься 50% номінальної відсоткової ставки розміром 13%, яка встановлена кредитним договором.

Житомирська міська рада прийняла рішення про відшкодування суб'єктам господарювання сплачених відсотків за короткостроковими та середньостроковими кредитами, що залучені в банківських установах²².

В Одесі та Сумах були оголошені спеціальні конкурси для підприємців, переможці яких мають отримати фінансову допомогу з міського бюджету²³.

Елементом фінансової підтримки також можна вважати скасування певних місцевих зборів. Так, Власівська селищна міська рада припинила стягнення туристичного збору в закладах тимчасового розміщення (ночівлі) на території смт Власівки.. До речі, цей інструмент також широко використовувався й іншими ОТГ²⁴.

5. Комунікація місцевої влади з бізнесом. У період карантину місцева влада намагалась активно комунікувати з бізнес-спільнотою. Предметом такої комунікації було інформування підприємців про чинні карантинні обмеження, обговорення зумовлених карантинном проблем та шляхів їх вирішення тощо.

З цією метою у Львові було створено гарячу лінію для оперативної комунікації з суб'єктами підприємницької діяльності та їх консультування щодо можливостей репрофілювання діяльності в період карантину.

У Кривому розі були започатковані зустрічі з представниками підприємницької спільноти з питань підтримки малого й середнього бізнесу на державному та місцевому рівні в умовах карантину як частини антикризових заходів та нових форм фінансової допомоги підприємцям тощо.

У Хмельницькому почали проводитись телефонні консультації з питань трудового законодавства, розповсюджувалась пам'ятка «Карантин: що робити з працівниками?» в електронному форматі, проводились консультації з питань збереження трудових колективів під час карантинних заходів

Київська обласна державна адміністрація провела вебінар із питань надання допомоги з часткового безробіття на період карантину суб'єктам малого та середнього бізнесу.

6. Пільги для орендарів. Як зазначалось раніше, на місцевому рівні досить широко використовувався такий інструмент підтримки, як звільнення орендарів від орендної

²² Житомирська міська рада Рішення Житомирської міської ради «Про затвердження Положення про відшкодування суб'єктам господарювання сплачених відсотків за короткостроковими та середньостроковими кредитами, що залучені в банківських установах» від 18.06.2020р., <http://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1594120191.pdf>

²³ Одеська міська рада. Оголошено конкурс для підприємців на отримання фінансової підтримки з бюджету Одеси. Січень 2020 року <https://omr.gov.ua/ua/news/218645>; Сумська міська рада, Шановні підприємці та керівники малих і середніх підприємств! Жовтень 2020 року, <https://smr.gov.ua/uk/2016-03-14-08-11-32/do-uvagi-pidpriemstv/18366-shanovni-pidpriemtsi-ta-kerivniki-malikh-i-serednikh-pidpriemstv-2.html>

²⁴ Про заходи підтримки суб'єктів підприємницької діяльності на період дії карантину Рішення селищної ради від 19.05.2020 року, <https://radavlasovka.gov.ua/docs/33764/>

плати за використання приміщень (майна), які належать місцевій громаді. Ці пільги надавались у різних формах та на різних умовах. Так, у Чернігові було надано 100% знижку орендарям міських комунальних приміщень.

Власівська селищна міська рада (м. Світловодськ Кіровоградської області) також прийняла рішення про звільнення підприємців від орендної плати за користування нежитловими приміщеннями, які належать до власності територіальної громади Власівської селищної ради.

Виняток становили ті орендарі, яким попередньо нараховувалась пільгова орендна плата у розмірі 1 грн. на рік та/або 1 грн. за квадратний метр на рік. Ці заходи діятимуть з 17 березня 2020 року до завершення карантину.

Вінницька міська рада також скасувала плату за оренду комунальних приміщень від 16 березня до 3 квітня 2020 року та при цьому рекомендувала приватним орендодавцям зменшити орендну плату за домовленістю сторін. Також було скасовано плату за торговельні місця на комунальних ринках тим, хто не користується ними під час карантину.

У Львові із початком карантину в Україні підприємців, які платили у Львові 1 грн за кв. м, звільнили від орендної плати за користування комунальними приміщеннями до завершення карантину. Крім цього, підприємців також звільнено від сплати за оренду окремих конструктивних елементів благоустрою, а представників рекламного бізнесу - від плати за тимчасове користування комунальними місцями під рекламу²⁵.

7. Просування товарів та послуг місцевих виробників. Місцева влада виступила ініціатором посилення «взаємодії» між місцевими виробниками товарів та постачальників послуг та споживачами. Так, у Львові було створено спеціальну платформу для поширення альтернативних видів комунікації між суб'єктами підприємницької діяльності та споживачами.

Ця платформа має інформувати зацікавлені сторони про:

- продукцію львівських товаровиробників;
- пропозицію товарів та послуг львівських підприємців у розрізі товарів та районів міста;
- послуги “Бізнес для бізнесу”;
- бути елементом онлайн-платформи для замовлення та купівлі продукції.

З цією ж метою за сприяння КМДА у 2020 році в Києві було проведено 1703 ярмарки (1138 сезонних та 565 сільськогосподарських). За даними КМДА, у них взяло участь 74 тисячі суб'єктів господарювання та реалізовано близько 44 тис. тон продукції.

8. Надання дозволів на ведення певних видів виробничо-комерційної діяльності. На основі Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 30.03.2020 № 5, який дозволив владі на місцях відкрити продуктові ринки під час карантину, виконавчий комітет Білозірської ОТГ дозволив торгівлю розсадою, надання послуг з обробітку землі механізованою технікою та встановив відповідний порядок торгівлі²⁶.

9. Використання традиційних інструментів підтримки бізнесу. Слід окремо зазначити, що підтримка економічної активності також відбувалась у рамках реалізації

²⁵ Медіахаб «Твоє Місто». Львівському бізнесу надали низку пільг на період карантину. Як скористатись. Березень 2020 року, http://tvoemisto.tv/news/lvivskomu_biznesu_nadaly_nyzku_pilg_na_period_karantynu_yak_skorystatys_107855.html

²⁶ Олена Ковшова. Вихід із карантину: з чого почати? <https://i.factor.ua/ukr/journals/rs/2020/june/issue-2/article-108792.html>

програм сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, планів соціально-економічного розвитку громад тощо. Фактично, мова йде про те, що ті громади, які мали відповідні інструменти та досвід їх практичного використання, змогли більш оперативно відреагувати на кризу.

Так, Комплексна програма розвитку малого та середнього підприємництва в Пирятинській міській об'єднаній територіальній громаді передбачає проведення двох конкурсів: конкурсу «Кращий підприємець Пирятинської міської ОТГ» (грошова премія для переможця) та конкурсу міської ради «Розвиваю бізнес у своїй громаді» (фінансування інвестиційних проєктів переможців)²⁷.

Стратегія сталого розвитку Чернігівської області до 2020 року, серед іншого, передбачає фінансово-кредитну підтримку ФОП²⁸. План дій щодо реалізації Стратегії розвитку МСП Вінницької області передбачав конкурс бізнес-планів для підприємців-початківців (стартапи)²⁹.

Показовим прикладом реакції на пов'язані з карантинном економічні проблеми є рішення Власівської селищної ради, м. Світловодська Кіровоградської області (Вставка 4.1).

**Вставка 4.1. Рішення Власівської селищної ради, м. Світловодська
Кіровоградської області**

1. Встановити, що на період з 17.03.2020 до завершення карантину, передбаченого відповідними рішеннями КМУ, на території Власівської селищної ради:

1.1. Не нараховується та не сплачується орендна плата за користування нежитловими приміщеннями, які належать до власності територіальної громади Власівської селищної ради, за винятком тих орендарів, яким попередньо нараховувалась пільгова орендна плата у розмірі 1 грн. на рік та/або 1 грн. за квадратний метр на рік.

1.2. Припиняється стягнення туристичного збору в закладах тимчасового розміщення (ночівлі) на території смт. Власівка..

2.2. До Світловодської ДПІ Олександрійського управління Головного управління в Кіровоградській області щодо забезпечення всебічного сприяння у відтермінуванні сплати податкових платежів, передбачених при здійсненні підприємницької діяльності суб'єктами підприємницької діяльності на період з 17.03.2020 до завершення карантину.

2.3. До Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України щодо розробки програми підтримки бізнесу з використанням механізму пільгового кредитування для забезпечення стабілізації економіки в період виходу з карантину

Джерело: Про заходи підтримки суб'єктів підприємницької діяльності на період дії карантину. Рішення селищної ради від 19.05.2020 року, <https://radavlasovka.gov.ua/docs/33764/>

²⁷ Пирятинська міська рада. Підтримуємо підприємництво задля розвитку громади. Листопад 2020 року, <http://pyriatyn.org.ua/news/p6452>

²⁸ Чернігівська ОДА, Звіт про результати реалізації технічних завдань на проєкти регіонального розвитку, визначених Планом заходів з реалізації у 2018 – 2020 роках Стратегії розвитку області на період до 2020 року за 9 місяців 2020 року, http://cq.gov.ua/web_docs/1/2015/08/docs/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_9_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8F%D1%86%D1%96%D0%B2_2020_%D0%BE%D0%BA.pdf

²⁹ Вінницька ОДА. Звіт про виконання Програми економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2020 рік за 9 місяців 2020 року, <http://www.vin.gov.ua/invest/rehionalni-prohramy-rozvytku/31277-zvit-pro-vykonannia-prohramy-ekonomichnoho-i-sotsialnoho-rozvytku-vinnytskoi-oblasti-na-2020-rik-za-9-misiatsiv-2020-roku>

Як бачимо, цей документ досить точно визначає проблеми підтримки підприємницької діяльності, які мають бути вирішені на різних рівнях державної влади.

Слід також окремо підкреслити, що порядок надання відповідних пільг може суттєво коригуватись рішеннями центральної влади. Так, Законом України від 04.12.2020 №1072-IX платники єдиного податку 1-ї групи тимчасово звільняються від сплати єдиного податку за грудень 2020 року та січень – травень 2021 року від нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску за періоди з 1 по 31 грудня 2020 року, з 1 по 31 січня, з 1 по 28 лютого, з 1 по 31 березня, з 1 по 30 квітня та з 1 по 31 травня 2021 року за себе. При цьому в разі несплати єдиного внеску названі періоди все одно включаються до страхового стажу.

Цим же законом запроваджується низка механізмів урегулювання податкового боргу, залежно від його суми та категорії платників податків – боржників.

4.2. Місцева влада та загальнодержавна допомога бізнесу

Важливу роль у підтримці бізнесу відігравали загальнонаціональні програми підтримки, кожна з яких мала чіткий регіональний вимір. Тут роль місцевої влади полягала в тому, щоб допомогти місцевим підприємцям скористатись відповідними можливостями.

1. Виплата допомоги на дітей фізичним особам-підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування і належать до першої та другої груп платників єдиного податку. Фактично, ідеться про соціальну допомогу, яка має в певній мірі компенсувати зниження або втрату доходів відповідної категорії населення (Таблиця 4.1., Додаток 3: Таблиця 3.1).

Таблиця 4.1 Виплата допомоги на дітей ФОП I - II груп платників єдиного податку, станом на 1.12.2020 р.

	Сума (тис. грн)	Виплата допомоги на дітей ФОП у розрахунку на 1 жителя області/регіону (грн..)
Регіон Схід	181 516,8	13,22
Регіон Південь	88 834,1	16,33
Регіон Захід	305 325,3	29,11
Регіон Центр	256 394,0	21,18
Всього по Україні	832 070,3	19,92

Джерело: Мінсоцполітики, ДССУ

Як бачимо, лідером з отримання відповідних витрат є макрорегіон Захід, а всього по Україні було виплачено трохи більше 832 млн. такої допомоги.

Цю виплату можна розглядати як свого роду компенсацію втраченого доходу відповідною групою підприємців.

2. Одноразова компенсація суб'єктам господарювання з метою відшкодування витрат, завданих на сплату ЄСВ. Розмір одноразової компенсації становитиме середньомісячну суму ЄСВ за розрахунками останніх 10 місяців.

Порядок надання одноразової компенсації суб'єктам господарювання було затверджено на засіданні Кабінету Міністрів 9 грудня 2020 року. Він визначає умови та механізми надання одноразової компенсації для відшкодування витрат, завданих під час сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Зважаючи на це, масштаби таких виплат поки що важко оцінити.

3. Разові виплати в сумі до 8000 грн. Такі виплати можуть отримати наймані працівники або ФОП за окремим переліком видів економічної діяльності, якщо роботодавець має одну з шести категорій КВЕД, а саме (у дужках вказана потенційна кількість реципієнтів за оцінками ресурсу Opendatabot):

47 – Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами (640 604);

55 – Тимчасове розміщення (13 181);

56 – Діяльність із забезпечення стравами та напоями (58 755);

59.14 – Демонстрація кінофільмів (277);

90 – Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг (4 707);

93 – Діяльність у сфері спорту, організація відпочинку та розваг (17 097)³⁰.

Дані про загальні обсяги такої допомоги наведені в Таблиці 4.2 та Додатку 3: Таблиця 3.2.

Таблиця 4.2 Фінансування одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи в разі повної заборони сфери їхньої діяльності внаслідок посилення обмежувальних протиепідемічних заходів, станом на 30 грудня 2020 року.

	Наймані працівники (тис. грн.)	ФОП (тис. грн.)	Всього (тис. грн.)
Регіон Схід	400 112	477 840	877 952
Регіон Південь	163 256	290 136	453 392
Регіон Захід	351 520	590 592	942 112
Регіон Центр	808 384	562 360	1 370 744
Усього по Україні	1 723 272	1 920 928	3 644 200

Джерело даних: ПФУ <https://www.pfu.gov.ua/2128102-pensijnvi-fond-ukrayiny-prodovzhuye-finansuvannya-odnorazovoyi-materialnoyi-dopomogy-v-rozmiri-8000-gryven/>

Як бачимо, найбільшу суму отримав макрорегіон Центр. У цілому ж розподіл коштів між макрорегіонами (та областями) в розрізі найманих працівників та ФОП пояснюється особливостями регіонального розподілу економічної активності.

4. Важливу роль у підтримці місцевого бізнесу відіграє Державна програма «5-7-9», яка була започаткована в січні 2020 року і почала діяти з лютого 2020 року. Мета програми, термін дії якої становить 5 років, - державна підтримка суб'єктів мікро- та малого підприємництва.

Програма передбачає три види підтримки, а саме:

1) компенсацію процентів за кредитами;

2) кредитні гарантії для підприємців;

3) заходи антикризової підтримки на час проведення карантину або обмежувальних заходів протягом 90 днів із дня його (їх) скасування.

³⁰ ДІА. Основні категорії КВЕД для отримання допомоги ФОП, <https://diia.gov.ua/news/kvedy>; Уряд виділить допомогу 734 621 підприємцю, <https://opendatabot.ua/blog/505-8k-for-736k-fop>

У регіональному розрізі розподіл наданих програмою коштів виглядає таким чином: у середньому по Україні видані за програмою кошти складають трохи менше 4% від доходів місцевих бюджетів та капітальних інвестицій за відповідний період. (За певної умовності таких розрахунків, ці показники дають уявлення про відносні величини отриманих областями коштів, які можна порівнювати). (Таблиця 4.3, Додаток 3: Таблиця 3)

Таблиця 4.3. Державна програма «5-7-9»: регіональний вимір кредитування (станом на 1 січня 2021 року)

	Сума (млн. грн.)	% від загальної суми	% від доходів місцевого бюджету	Сума на одного жителя
Регіон Схід	3 343	19%	3,8%	243
Регіон Південь	2 999	17%	7,5%	551
Регіон Захід	5 092	29%	8,3%	485
Регіон Центр	6 015	34%	4,9%	497
Усього по Україні	17 449	100%	5,61%	418

Примітка: Доходи місцевих бюджетів станом на 01.01.2021 р. без урахування міжбюджетних трансфертів.

Розраховано на основі даних Фонду розвитку підприємництва <https://bdf.gov.ua/bdf-01-01-2021.pdf> та ДССУ.

Зазначимо лише, що, на нашу думку, більш адекватним є порівняння обсягів коштів за програмою із загальним обсягом капітальних інвестицій (попри всі застереження). Водночас, для ряду областей обсяги цих коштів виявились досить значними, зокрема:

- 1) регіон Схід: Харківська область - 6,16% доходів місцевих бюджетів та 7,6% капітальних інвестицій;
- 2) регіон Південь: Кіровоградська (відповідно 10,93% та 10,54%);
- 3) регіон Захід: Тернопільська (11,94% та 16,26%) та Волинська (11,67% та 12,06%) області;
- 4) регіон Центр: Чернігівська (10,52% та 14,17%) та Черкаська (9,01% та 11,96%) області.

4.3. Оцінка ефективності місцевих заходів підтримки економічної активності

Оцінка ефективності політики підтримки економічної діяльності в період пандемії КОВІД-19 є досить складною проблемою. У цій доповіді ми зробимо таку оцінку, скориставшись, так званим, індикатором ефективної «антиковідної» політики Christine Ha Kong та Doug Morrow³¹. У загальному плані цей індикатор складається з трьох компонентів, а саме:

- (1) спроможність сформулювати відповідну політику;
- (2) спроможність її імплементувати;

³¹ Christine Ha Kong, Doug Morrow. Coronavirus: Assessing the Effectiveness of Government Responses. Sustainalytics. March 27, 2020, <https://www.sustainalytics.com/covid-19-rc/covid-19-rc-country-risk/coronavirus-assessing-the-effectiveness-of-government-responses/>

(3) спроможність виконувати свої зобов'язання в процесі реалізації заявлених цілей та пріоритетів (довіра до політики та її передбачуваність).

Цей підхід хибує на певний суб'єктивізм, але його використання дає можливість оцінити політику суто в технічному аспекті.

1. Спроможність сформулювати політику підтримки економічної активності

В Україні, як загалом і в усьому світі, ключову роль у розробці та реалізації протиепідемічних та пов'язаних із ними соціально-економічних заходів відіграє центральна влада. На практиці це означає, що повноваження щодо встановлення цих обмежень є виключно у центральній комісії ТЕБ та НС (Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій), яка і визначає рівні небезпеки. На основі цього встановлюються нові або послаблюються чинні обмеження виробничо-комерційної діяльності.

У цілому можна говорити про те, що політика підтримки економічної активності на центральному рівні мала більш-менш чіткий дизайн та фактично задавала основні напрямки відповідних дій на місцях.

Що стосується органів місцевої влади, то згідно з їхніми повноваженнями вони можуть тільки посилювати ті чи інші епідеміологічні обмеження, але в жодному разі не пом'якшувати їх. У сфері підтримки економічної активності місцева влада має повноваження сприяти розвитку економіки, використовуючи для цього кошти місцевого бюджету.

На нашу думку, метою місцевих заходів підтримки економічної активності стало зменшення навантаження на бізнес у період обмежень виробничо-комерційної діяльності, зумовлених пандемією КОВІД-19.

Для досягнення цієї мети використовувались фінансові та інформаційні інструменти.

Переважаюча частина заходів підтримки на регіональному рівні стосувалась мікро- та МСП, ФОП першої та другої груп. Саме ММСП є порівняно більш вразливими до різного роду економічних шоків, тоді як ФОП першої та другої груп у своїй більшості займалися тими видами економічної діяльності, стосовно яких здійснювались обмежувальні протиепідемічні заходи.

У залежності від наявних спроможностей місцева влада визначалася з пакетами або обмеженою кількістю заходів підтримки. Очевидно, що за інших рівних умов пакетні рішення мають більшу ефективність, ніж окремі заходи.

Такий підхід, на нашу думку, є цілком виправданим, зважаючи на економічні реалії, з якими стикнулася місцева влада за умов високого рівня невизначеності.

2. Спроможність імплементувати відповідні заходи

В цілому заходи, спрямовані на підтримку бізнесу в період кризи в Україні, можна з певною часткою умовності розділити на три групи: заходи соціального захисту, спрощення певних регуляторних процедур та забезпечення дистанційного надання державних послуг, фінансові пільги та фінансова (кредитна) підтримка підприємств. До реалізації цих заходів так чи інакше долучалась місцева влада.

Що стосується загальнонаціональних заходів, то тут роль місцевої влади полягала в тому, щоб поінформувати про наявні можливості та проконсультувати підприємців щодо умов отримання відповідної допомоги. Така діяльність здійснювалась через інформаційні сайти місцевої влади.

Заходи з підтримки економічної діяльності виключно місцевого рівня фінансувались за рахунок місцевих бюджетів.

Зрозуміло, що масштаби та механізми такої місцевої підтримки залежали від фінансової спроможності відповідних громад. Як свідчить наш аналіз, громади з обмеженими фінансовими можливостями в якості підтримки обмежувались наданням пільг ФОП першої та другої груп зі сплати єдиного податку.

Станом на 20 лютого 2020 року в Україні нараховувалось 200,8 тис. ФОП першої, 587,5 тис. другої та 566,1 тис. третьої групи³². Таким чином, пільги зі сплати єдиного податку могли отримати 1 153,6 тис. фізичних осіб-підприємців.

Узагалі, стандартний набір місцевої підтримки включав звільнення від сплати єдиного внеску ФОП першої та другої груп, звільнення підприємців від орендної плати за використання майна, що належить ОТГ, та інформаційну діяльність. При цьому слід зазначити, що основний акцент робився на роз'ясненні можливостей скористатись різними схемами підтримки бізнесу загальнонаціонального рівня, про що говорилось раніше.

Що стосується фінансової підтримки МСП, то вона, як правило, здійснювалась у рамках чинних місцевих програм сприяння розвитку малого та середнього підприємництва або у формі окремих ініціатив (наприклад, компенсація частини кредитної ставки, м. Київ). Одразу зазначимо, що така підтримка і до періоду пандемії, і в період карантину мала обмежений характер.

Водночас, попередній досвід розробки та реалізації відповідних програм став у пригоді під час пандемії.

Загалом можна зробити висновок, що реалізація названих заходів не викликала великих проблем на місцевому рівні. Суто в технічному плані така реалізація не потребувала створення якихось складних процедур та нових механізмів, крім переходу на дистанційне надання відповідних послуг.

3. Спроможність виконувати свої зобов'язання в процесі реалізації заявлених цілей та пріоритетів (довіра до політики та її передбачуваність)

На нашу думку, місцева влада виконувала свої зобов'язання в процесі реалізації заявлених цілей та пріоритетів. Це пов'язано з тим, що зміст та масштаби заходів підтримки не виходили за межі компетенції та фінансових можливостей відповідних владних структур.

А як же сам бізнес оцінив політику держави щодо підтримки економічної активності?

За даними опитування компанії InfoSapiens, у цілому респонденти мали досить гарне уявлення про заходи такої підтримки³³.

Представники мікробізнесу найвище оцінили такий захід як звільнення ФОП від сплати єдиного соціального внеску за себе, тоді як для малих і середніх підприємств найбільше значення мало зняття обмеження терміну відпустки за власний рахунок. При цьому представники всіх категорій підприємств серед ТОП-3 заходів підтримки назвали заборону проведення документальних та фактичних перевірок та заборону застосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства.

Респонденти також досить високо оцінюють інформаційну підтримку – мова йде про державні послуги та інформаційні ресурси онлайн. У залежності від розміру бізнесу від

³² Державна податкова служба України, <https://tax.gov.ua/datasets.php?d=DFS20190614120614>

³³ Тут і далі, якщо не вказано інше, використані дані опитування InfoSapiens. Звіт про дослідження мікро-, малого і середнього підприємництва. Вересень, 2020 року, https://sapiens.com.ua/publications/socpol-research/135/Info%20Sapiens_CIPE_report.pdf

30% до 40% респондентів вважають, що така інформаційна підтримка мала значне або деяке значення.

У цілому слід зазначити, що заходи місцевої влади щодо підтримки економічної активності (Таблиця 4.4), за певними винятками, мали вагоме значення для бізнесу, хоч і в різній мірі, в залежності від розміру підприємства, що може вважатись свідченням їхньої ефективності.

Таблиця 4.4. Оцінка заходів підтримки бізнесу (сукупна частка відповідей «значна підтримка» та «деяка підтримка»)

Заходи	Мікропід-приємства (%)	Малі підприємства (%)	Середні підприємства (%)
Відсутність перевірок	48	59	58
Відміна штрафів за податки	43	47	61
Звільнення ФОП від сплати ЄСВ	42	27	6
Інформаційна підтримка бізнесу	31	40	38
Відтермінування введення РРО	34	22	6
Довші відпустки за свій рахунок	24	50	66
Збільшення лімітів річного доходу	28	27	15
Відміна податків на нерухомість	21	35	44
Допомога з часткового безробіття	21	20	27
Карантини визнано форс-мажором	22	29	34
Регулювання єдиного податку	21	20	27
Пільговий період кредитів	18	19	12
Кредити 5-7-9	13	17	23
Пільги за допомогу проти вірусу	7	11	10
Антивірусні товари без ПДВ	6	6	12
Підтримка агробізнесу	3	4	6
Спрощення для держпідприємств	3	4	2

Джерело: InfoSapiens. Звіт про дослідження мікро-, малого і середнього підприємництва.

Що стосується перевірок та скасування штрафів за несплату податків, то ці заходи високо оцінюються, зокрема у зв'язку з наявністю відповідної заборгованості

підприємств. Так, наприклад, за даними Opendatabot, зараз в Україні налічується більше 1,9 млн. ФОП, причому 927 тисяч мають податковий борг³⁴.

Наведені міркування дають нам можливість зробити висновок про те, що, з позицій так званого індикатора ефективної «антиковідної» політики Christine Ha Kong та Doug Morrow, підтримка економічної активності з боку місцевої влади була ефективною, зважаючи на такі обставини:

а) політика (заходи) були досить чітко визначені, незважаючи на високий рівень невизначеності щодо протікання пандемії КОВІД-19 та, відповідно, часу та масштабів обмежень виробничо-комерційної діяльності, зумовлених карантинном;

б) місцева влада мала інституційну спроможність реалізувати заявлені заходи в межах своїх повноважень та фінансових можливостей;

в) фінансові пільги (звільнення від сплати єдиного податку ФОП першої та другої груп та орендної плати тощо) у цілому зменшили навантаження на бізнес та отримали позитивну оцінку від бізнесу, який скористався ними;

г) масштаби та підтримка економічної активності залежали від фінансової спроможності відповідної громади.

У цілому, на нашу думку, заходи місцевої влади відповідали тому, що робилось в інших країнах світу, та за наявних умов були практично безальтернативними.

Узагалі, питання, яких обсягів допомоги реально потребував бізнес та скільки реально могла та мала виділити на це держава, потребує окремого аналізу. Крім того, така оцінка також неможлива без адекватного розуміння реальної глибини економічних проблем у різних вимірах, зумовлених саме пандемією КОВІД-19.

Як бачимо, місцева влада робила наголос на допомозі ММСП. Масштаби підтримки економічної активності визначались, насамперед, фінансовою спроможністю відповідної громади. При цьому місцева громада використовувала досить стандартний набір інструментів економічної підтримки, хоча формат та час їх використання могли мати суттєві відмінності в різних регіонах.

³⁴ Президент готовий списати заборгованість 80% ФОП у зв'язку з карантинном, <https://opendatabot.ua/blog/487-fop-debt>

Розділ 5. Місцева влада та бізнес у період пандемії: міжнародний досвід

Протягом 2020 року у світі нагромаджено великий досвід реагування місцевої влади різних країн на економічні виклики, зумовлені пандемією КОВІД-19. Ця реакція визначалась такими чинниками, як: масштаби зумовлених пандемією КОВІД-19 наслідків для конкретного регіону, обсяги повноважень органів місцевої влади та особливості їх реалізації, фінансова спроможність регіонів тощо.

Водночас, на практиці інструменти підтримки економічної активності в усіх країнах були практично однакові, але це не означає, що всі вони використовувались одночасно всіма регіонами (Таблиця 5.1).

Таблиця 5.1. Місцева влада та економічна активність: інструменти підтримки

№	Інструменти
1.	Фінансова допомога
1.1.	Пряма надзвичайна фінансова допомога: Надзвичайні позики Надзвичайні гранти Пільговий режим платежів
1.2.	Відтермінування або скасування орендної плати та плати за комунальні послуги, сплати місцевих податків, інших платежів Прискорені (першочергові) розрахунки з місцевими постачальниками товарів та послуг із числа мікро- та МСП Послаблення або скасування певних правил та процедур Мораторій на виселення орендарів-підприємців та неприбуткових організацій із муніципальних приміщень Робота з приватними орендодавцями на предмет підтримки орендарів Звернення до банків із проханням про іпотечні канікули для малого бізнесу
2.	Інформаційна підтримка
2.1.	Інформування про регуляторні зміни, державні послуги та програми допомоги бізнесу в період пандемії Безкоштовні загальні поради та «спеціалізовані» консультації для бізнесу щодо виробничо-комерційної діяльності в період пандемії Підтримка малих торговельних закладів (допомога у використанні можливостей електронної торгівлі тощо) Розширення мережі кол-центрів Надання послуг різними мовами
3.	Моніторинг економічних наслідків пандемії
3.1.	Моніторинг впливу на зайнятість та бізнес:
3.2.	Моніторинг економічного впливу (періодичні опитування) Моніторинг змін у реальному часі Визначення секторів (галузей), які мають потенціал до збільшення зайнятості Залучення стейкхолдерів до аналізу економічних наслідків та їх інформування щодо заходів політики: Створення консультативних (дорадчих) органів Комунікація з представниками центральних органів влади
3.3.	Аналіз та прогнозування наслідків пандемії для зайнятості та економіки:

	Розробка сценаріїв Моделювання
4.	Співпраця з місцевим бізнесом, НУО та профспілками з питань виробництва товарів медичного призначення
	Створення спеціальних онлайн платформ для збору відповідних пропозицій місцевих виробників Призначення окремої особи відповідальної за координацію місцевого виробництва та розподіл товарів медичного призначення Співпраця з неприбутковими організаціями щодо сприяння місцевим виробникам у переорієнтації на випуск товарів медичного призначення Консультації з профспілками
5.	Сприяння пошуку роботи, розширенню можливостей професійної підготовки особливо у сфері зеленої економіки
5.1.	Допомога працівникам у пошуках альтернативної зайнятості: Підтримка інформаційних платформ із питань працевлаштування Підтримка спеціальних програм пошуку еквівалентних робочих місць та працівників для конкретних підприємств Здійснення капітальних витрат, які передбачають створення робочих місць та поліпшують місцеву інфраструктуру
5.2.	Розширення можливостей професійної підготовки Співпраця з інституціями, які займаються розвитком професійних навичок Підтримка переходу бізнесу в онлайн-режим

Джерело: Mitigating the economic impact of COVID-19. Implementation Guides Series. April 2020, https://www.c40knowledgehub.org/s/article/Mitigating-the-economic-impact-of-COVID-19?language=en_US

Аналіз міжнародного досвіду використання інструментів політики підтримки бізнесу на місцевому рівні дозволяє зробити кілька важливих висновків:

1. Для підтримки економічної активності в період пандемії місцева (у цьому випадку муніципальна) влада використовує «традиційний» набір заходів сприяння економічній активності за нормальних умов. Очевидно, що досвід реалізації таких заходів є важливою передумовою ефективної реакції місцевої влади (муніципалітетів) на пандемію КОВІД-19.

2. Як зазначалось раніше, масштаби прямої та непрямої фінансової підтримки напряду залежать від фінансової спроможності регіонів. При цьому важливу роль відіграють критерії визначення пріоритетів та механізмів підтримки (питання «кого підтримувати та як»). І тут у місцевої влади виникають найбільші труднощі, зважаючи на масштаби економічних проблем.

У цьому зв'язку також зазначимо, що крім адекватного визначення потенційних реципієнтів державної допомоги, важливе значення відіграє фактор часу.

3. Сьогодні багато говориться про важливу роль у підтримці економічної активності в період кризи спеціальної національної інвестиційної політики, сфери та інструменти якої наведені в Таблиці 5.2. Її аналіз не є предметом нашої роботи, тому ми лише зазначимо, що ефект від її реалізації має абсолютно конкретний регіональний вимір у тому сенсі, що місцева влада в межах своїх повноважень може скористатись перерахованими інструментами та/або створити додаткові стимули для залучення інвестицій в економіку відповідного регіону. Іншими словами, заходи щодо залучення інвесторів у період пандемії КОВІД-19 фактично набувають антикризового характеру.

Таблиця 5.2. Національна інвестиційна політика в період пандемії КОВІД-19.

Сфера інвестиційної політики	Заходи (інструменти) політики
Сприяння інвестиційній діяльності	Зменшення адміністративного тягаря бюрократичних перепон, з якими стикаються інвестори
Підтримка чинних інвесторів	Інформування про особливості регулювання виробничо-комерційної діяльності в період пандемії КОВІД-19 та з інших пов'язаних із пандемією питань Адміністративна та операційна підтримка в період кризи
Інвестиційні стимули	Фінансові або фіскальні стимули для виробників медичного обладнання, необхідного для боротьби з КОВІД-19 Стимули для виконання укладених контрактів Стимули для перепрофілювання виробництва
Державна участь у діяльності підприємств, на які негативно вплинула криза	Придбання частки капіталу компанії Часткова або повна націоналізація
Підтримка місцевих МСП та ланцюгів постачання	Фінансова або фіскальна підтримка національних постачальників товарів та послуг (передусім, МСП)
Національна безпека та охорона здоров'я	Застосування та посилення процедур відбору ПІІ, які спрямовані до пов'язаних із КОВІД-19 сфер
Регулювання ринку медико-фармацевтичних товарів	Вимога обов'язкового виробництва Заборона експорту певних товарів Спрощення правил та процедур імпорту відповідних товарів
Інтелектуальна власність	Генеральний дозвіл на застосування примусового ліцензування з метою прискорення наукових досліджень та проектно-конструкторських робіт Спеціальна процедура примусового ліцензування з метою сприяння імпорту медикаментів

Джерело: INVESTMENT POLICY RESPONSES TO THE COVID-19 PANDEMIC. Special issue // Investment Policy Monitor. May 2020, Special Issue No. 4.

Як бачимо, інструменти такої інвестиційної політики в чомусь збігаються з інструментами стимулювання економічної активності, описаними раніше (Таблиця 5.1.). Але пріоритетом такої політики є розвиток виробництва медичного обладнання, інших товарів та послуг медичного призначення. Зазначимо, що така політика вимагає відповідних кроків як від центральної, так і від місцевої влади.

4. Слід окремо зазначити, що місцева влада також приділяє увагу підтримці неприбуткових та соціальних підприємств. Як свідчить досвід м. Ванкувера (Канада), рішення щодо підтримки приймалися на основі відповідних експрес-досліджень. Одразу зазначимо, що такі експрес-дослідження є надзвичайно важливим джерелом щодо оцінки поточного стану окремих секторів місцевої економіки та основою для прийняття відповідних рішень.

Так, за ініціативи міської влади м. Ванкувера було проведено спеціальне дослідження щодо стану соціальних підприємств у період пандемії КОВІД-19. У цій аналітичній роботі також сформульовано відповідні рекомендації, а саме:

- змінити політику соціальних закупівель міста Ванкувера з метою полегшення доступу соціальним підприємствам до контрактів;

- чітко сформулювати соціальні цілі в міських планах, які мають реалізовувати соціальні підприємства;
- використати наявні інструменти оподаткування та фінансування, щоб допомогти сектору отримати доступ до офісних приміщень, позик тощо;
- змінити процедури фінансування шляхом передачі їх у руки громади;
- змінити процеси надання грантів із тим, щоб розширити доступ до них невеликих організацій та місцевих ініціативних груп;
- розвивати райони міста в такий спосіб, щоб забезпечити приміщення для функціонування соціальних підприємств;
- використовувати комунікаційні можливості міста для інформування про діяльність соціальних підприємств та допомогти їм підвищити свою пізнаваність;
- пристосувати місця громадського користування для задоволення потреб працівників соціальних підприємств;
- створювати партнерства з соціальним підприємствами для адвокації їхніх інтересів на інших рівнях влади³⁵.

Аналогічне дослідження було зроблено і для неприбуткових організацій. Об'єктом дослідження став поточний стан справ неприбуткових підприємств у 5-ти секторах, а саме: мистецтво та культура, навколишнє середовище, релігійні та пов'язані з релігією організації, соціальні послуги та розвиток громад, спорт та відпочинок.

Для кожного сектору оцінювалась ціла низка ефектів, зумовлених пандемією КОВІД-19. Мова йде про хронологію впливу на відповідний сектор, фінансові наслідки, вплив на зайнятість та робочу силу, наслідки для оперативної діяльності підприємств, стійкість сектору, у тому числі через застосування інноваційних заходів на рівні окремих підприємств

На основі цього та оцінки внеску в міську економіку були сформульовані конкретні рекомендації щодо підтримки кожного сектору в період пандемії КОВІД-19³⁶.

Слід також зазначити, що оцінки впливу пандемії КОВІД-19 робили також професійні галузеві об'єднання. Наприклад, 1 червня 2020 року Професійний театральний альянс Великого Ванкувера (Greater Vancouver Professional Theatre Alliance) оприлюднив доповідь щодо впливу пандемії КОВІД-19 на театральну спільноту міста³⁷.

Як більш-менш типовий приклад організації допомоги бізнесу можна навести Пакет підтримки місцевої громади (Community Care Package) графства Августа-Маргарет Рівер. Цей пакет також включав цілу низку заходів підтримки місцевого бізнесу, зокрема:

- мораторій на підвищення ставок місцевих податків на 2020/2021 фінансовий рік;
- звільнення до 30 липня 2020 року від сплати всіх платежів, які не вимагаються законодавством графства;
- гнучкі платіжні плани для тих, хто переживає фінансові труднощі.

Пакет також передбачає фінансування таких видів діяльності:

³⁵ Vancouver's Social Enterprise Sector Recovery Social Policy and Projects Written by: Shabna Ali, August 2020, <https://vancouver.ca/files/cov/social-enterprise-recovery-report-covid-19-summer-2020.pdf>

³⁶ Vancouver's Non-Profit Sector Current State Analysis. Social Policy and Projects Research and Data Team Summer 2020, <https://vancouver.ca/files/cov/npo-current-state-report-covid-19-summer-2020.pdf>

³⁷ Recovery support for non-profit and social enterprise organizations, <https://vancouver.ca/doing-business/support-for-non-profit-and-social-enterprise-rganizations.aspx#resources>

- надання допомоги бізнесу через підприємницькі мережі та асоціації;
- забезпечення доступу до інформаційних ресурсів, призначених для бізнесу;
- надання порад підприємцям щодо фінансових аспектів ведення бізнесу або його реструктуризації;
- підтримка бізнесу, який на добровільній безоплатній основі допомагає громаді долати проблеми, зумовлені пандемією КОВІД-19;
- підтримка відновлення виробничо-комерційної діяльності на етапі зняття карантинних обмежень³⁸.

Як бачимо, Пакет містить значну частину заходів, перерахованих раніше (Таблиця 5.1). При цьому всі названі заходи фінансуються за рахунок відповідного бюджету.

Слід окремо зазначити, що пряма (виділення коштів) та непряма (звільнення від сплати місцевих податків та зборів) фінансова допомога надавалась на основі певних критеріїв. Так, наприклад, у вже названому графстві Августа-Маргарет Рівер претендент на допомогу мав довести, що він справді стикнувся з фінансовими труднощами внаслідок пандемії КОВІД-19 (Вставка 5.1.).

Вставка 5.1. Графство Августа-Маргарет Рівер (Австралія): критерії визначення фінансових труднощів, які дозволяють претендувати на допомогу в період пандемії КОВІД-19

Для отримання допомоги необхідно надати докази, які прямо доводять, що поточні фінансові проблеми є прямим результатом пандемії КОВІД-19. Оцінка цих доказів буде здійснюватися на основі спеціальних критеріїв для платників місцевих податків та зборів – громадян та підприємців.

Допомога може надаватись за наявності таких обставин:

- 1) втрата роботи або неповна зайнятість у результаті пандемії КОВІД-19;
- 2) зменшення або втрата доходу як результат пандемії КОВІД-19;
- 3) підприємці-платники місцевих податків та зборів мають відповідати критеріям надання фінансової допомоги Федерального уряду Австралії.
- 4) хвороба або одужання, пов'язані з пандемією КОВІД-19;
- 5) непередбачувані обставини, такі як догляд та підтримка членів сім'ї, які мають проблеми зі здоров'ям або інші проблеми, пов'язані з пандемією КОВІД-19.

Джерело: GL26 - COVID-19 Financial Hardship Policy. August 12, 2020, https://www.amrshire.wa.gov.au/library/file/5Events/FinancialGrants/GL26%20COVID_19_Financial%20Hardship_Policy_FINAL_12_8_20.pdf

У цілому ж, як свідчить міжнародний досвід, критерії надання допомоги бізнесу можуть бути досить різними. Так, при визначенні пріоритетів та механізмів допомоги місцева влада може керуватись такими міркуваннями: особливості бізнесу (бізнес, у якому зайняті певні меншини) та локація виробничо-комерційної діяльності (райони з низьким рівнем доходів), обсяги (%) втрачених доходів, роль безпосередніх контактів зі споживачами товарів та послуг, соціальна роль бізнесу в громаді, форма ведення бізнесу (самозайняті особи чи наймані працівники) тощо³⁹.

³⁸ Local government response to COVID-19: Augusta Margaret River, <https://www.smallbusiness.wa.gov.au/blog/local-government-response-covid-19>

³⁹ Mitigating the economic impact of COVID-19. Implementation Guides Series. April 2020, https://www.c40knowledgehub.org/s/article/Mitigating-the-economic-impact-of-COVID-19?language=en_US

Джерелами фінансової підтримки можуть бути як кошти місцевих бюджетів, так і кошти програм, які фінансуються центральним урядом, але адмініструються місцевою владою. Для прикладу наведемо перелік таких програм, які адмініструються або адмініструвались протягом їхнього (програм) терміну муніципалітетом міста Ексетер (Велика Британія)⁴⁰. Це:

- 1). Грантова програма компенсації втрат від місцевих обмежень (Local restrictions grant program (LRGP, далі Грантова програма). Мета: підтримка бізнесу, який залишається закритим із березня 2020 року (нічні клуби, танцювальні зали тощо).
- 2). Грантова програма підтримки бізнесу, який не працював у період загальнонаціонального локдауну з 5 листопада по 1 грудня 2020 року. Мета - допомога бізнесу, який мав сплачувати податок на комерційну нерухомість.
- 3). Грантова програма підтримки бізнесу-платника податків на комерційну нерухомість, який не працював унаслідок карантинних обмежень другого рівня з 2 грудня по 30 грудня 2020 року.
- 4). Різдвяна разова виплата в сумі 1000 фунтів стерлінгів пабам, які спеціалізуються на продажу напоїв, а їхні доходи менше ніж на 50% залежать від реалізації їжі.
- 5). Грантова програма підтримки місцевого бізнесу, який не працював унаслідок обмежень 2 та 3 рівнів. Період дії: з 2 грудня 2020 року по 4 січня 2021 року.
- 6). Грантова програма підтримки місцевого бізнесу, який потерпає від додаткових карантинних обмежень, але не може скористатись Грантовою програмою №2. Термін дії програми: 2020 - 2021 та 2021 - 2022 фінансові роки.
- 7). Грантова програма підтримки бізнесу, який має закритись унаслідок карантинних обмежень. Початок дії програми: 2 січня 2021 року.
- 8). Програма разових виплат бізнесу, який мав закритись унаслідок карантинних обмежень загальнонаціонального рівня, починаючи з 5 січня 2021 року.

Цей приклад показує, що у Великій Британії значні обсяги підтримки економічної активності надавались саме в рамках загальнонаціональних програм. До речі, як свідчить міжнародний досвід, саме загальнонаціональні програми та заходи відгравали основну роль у мінімізації негативних економічних ефектів, зумовлених пандемією КОВІД-19.

Аналіз міжнародного досвіду також свідчить про те, що місцева влада має у своєму розпорядженні досить широкий набір інструментів для підтримки економічної активності в період пандемії КОВІД-19. При цьому слід пам'ятати, що перелічені інструменти в комплексі із загальнонаціональними програмами можуть лише зменшити негативні економічні наслідки пандемії, але не повністю їх компенсувати.

⁴⁰ City of Exeter. Covid-19 business support grants overview, <https://exeter.gov.uk/clean-safe-city/community-safety/coronavirus/covid-19-business-support-grants-overview/>

Розділ 6. Міжнародні та національні інформаційні та фінансові ресурси: огляд

Пандемія КОВІД-19 стала не тільки гуманітарним, але й інтелектуальним (пошук шляхів реагування на кризові явища) та економічним (мінімізація наслідків впливу на економічну активність) викликом для центральної та місцевої влади всіх країн світу.

Відповіддю на інтелектуальний виклик стало створення інформаційних ресурсів різними міжнародними об'єднаннями міст та органів місцевої влади. Ці ресурси містять інформацію про відповідні локальні заходи, узагальнений аналіз кращих практик реагування на проблеми, зумовлені пандемією КОВІД-19, посилення на інші корисні інформаційні ресурси тощо. Практично вся інформація є відкритою для всіх, хто цікавиться відповідною проблемою.

Зважаючи на масштаби негативного економічного ефекту пандемії КОВІД-19, міжнародні економічні та фінансові організації досить оперативно розробили програми фінансової підтримки своїх членів та партнерів.

У цьому зв'язку також зазначимо, що мінімізація зумовлених пандемією КОВІД-19 соціально-економічних наслідків стала пріоритетом деяких чинних та спеціальних програм міжнародної технічної допомоги.

Далі ми наводимо короткий огляд різних міжнародних та національних інформаційних та фінансових ресурсів. Одразу зазначимо, що цей перелік є далеко неповним.

1. Ініціатива: КОВІД-19: приклади належної практики міст (COVID-19: Good city practices)⁴¹ (У рамках ініціативи Розумні міста: виклик (The Intelligent Cities Challenge)

Мета: зібрати інформацію про заходи підтримки міською владою населення та екосистем у період пандемії КОВІД-19. Мова йде про інструменти політики, які передбачають використання сучасних технологій. Ця інформація стане в пригоді тим, хто сьогодні стикається з аналогічними викликами.

Сайт ініціативи: <https://www.intelligentcitieschallenge.eu/covid-19-good-practices>

2. Ініціатива: Мережа креативних міст ЮНЕСКО: відповідь на КОВІД-19 (UNESCO Creative Cities Network: Cities' Response to COVID-19)

Мета: обмін інформацією про досвід інноваційного вирішення проблем, пов'язаних з КОВІД-19, культурними та креативними засобами. Ініціатива стосується, передусім, учасників мережі креативних міст ЮНЕСКО, але не обмежується виключно цією мережею.

Сайт ініціативи: <https://en.unesco.org/creative-cities/content/cities-response-covid-19>

3. Ініціатива: Альянс столичних міст проти КОВІД-19 (Capital Cities' Alliance Against Covid-19). Ініціатива започаткована столицею Туреччини Анкарою.

Мета: обмін досвідом вирішення пов'язаних з КОВІД-19 проблем. Фактично мова йде про створення відкритої для всіх інформаційної бази даних про відповідні заходи, які здійснила столична влада в різних країнах світу з метою протидії поширенню пандемії КОВІД-19.

Сайт ініціативи: <https://www.capitalsinitiative.org/>

4. Інформаційно-ресурсний портал «Міста, коронавірус (КОВІД-19) та зелене відновлення» (Cities, Coronavirus (COVID-19) and a Green Recovery) об'єднання C40.

⁴¹ Розумні міста: виклик (The Intelligent Cities Challenge, ICC) – це ініціатива Європейської Комісії, яка об'єднує 126 міст із метою досягнення розумного, соціально відповідального та стійкого зростання на основі передових технологій.

C40 – це спілка мегаміст, які об'єднані ідеєю протидії кліматичним змінам та співпраці міст у сфері захисту навколишнього середовища.

Мета: нагромадження та поширення досвіду вирішення на рівні міста проблем, пов'язаних із КОВІД-19.

Сайт порталу: https://www.c40knowledgehub.org/s/cities-and-coronavirus-covid-19?language=en_US&tabset-5cf81=3

5. Інформаційно-ресурсний портал із питань КОВІД-19 (COVID-19 Resources) мережі «Місцева влада за екологічну стійкість» (Local Governments for Sustainability попередня назва Міжнародна рада з питань місцевих екологічних ініціатив (ICLEI), International Council for Local Environmental Initiatives). Ця глобальна мережа об'єднує органи місцевої влади, які поділяють ідею стійкого розвитку та відповідним чином будують свою діяльність.

Мета: збір та поширення інформації про вирішення пов'язаних із КОВІД-19 проблем на місцевому рівні, надання технічної допомоги містам та регіонам під час пандемії КОВІД-19.

Сайт порталу: https://iclei.org/en/COVID19_Resources

6. Інформаційно-ресурсний портал «КОВІД-19:путівник місцевими ініціативами» (COVID-19: LOCAL ACTION TRACKER). Портал було створено за фінансової підтримки Благодійного фонду Блумберга (Bloomberg Philanthropies), а управління порталом здійснює Національна ліга міст США (The National League of Cities).

Мета: зібрати та поширити інформацію про дії та ініціативи муніципалітетів, спрямованих на вирішення проблем, зумовлених КОВІД-19.

Сайт порталу: <https://covid19.nlc.org/resources/covid-19-local-action-tracker/>

7. Програма фінансової державної підтримки суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва, яка розрахована на 5 років (Вставка 6.1).⁴²

Вставка 6.1. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%»

Програма фінансової державної підтримки суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва (Програма 5-7-9%) започаткована в січні 2020 року.

Термін: 5 років, початок лютий 2020 року.

Програма передбачає три види підтримки, а саме: компенсацію процентів, кредитні гарантії та заходи антикризової підтримки на час проведення карантину або обмежувальних заходів та протягом 90 днів та з дня його (їх) відміни.

Хоча про неї вже писалось раніше, програму варто згадати саме як чи найпершу в Україні спробу фінансово підтримати мікро- та малі підприємства за рахунок коштів українського бюджету.

8.ЄС. Ініціатива «Команда Європа» (Team Europe)⁴³. Ініціатива являє собою пакет заходів допомоги країнам-партнерам ЄС, зокрема країнам Східного партнерства у боротьбі з пандемією КОВІД-19 та її наслідками. Для цього планується об'єднати

⁴² КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА від 24 січня 2020 р. № 28 Київ «Про затвердження Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>.

⁴³ JOINT COMMUNICATION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Communication on the Global EU response to COVID-19 JOIN/2020/11 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020JC0011>

відповідні фінансові ресурси ЄС та країн-членів, фінансових інституцій, зокрема Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку. ЄС уже зобов'язався виділити 15,6 млрд. євро (Таблиця 6.1), тоді як загальний бюджет ініціативи перевищуватиме 20 млрд. євро.

У рамках названої ініціативи найбільше коштів виділяється на подолання економічних та соціальних наслідків пандемії КОВІД-19.

Таблиця 6.1. Ініціатива «Команда Європа»: пріоритети фінансування, внесок ЄС, млн. євро

Підтримка короткострокових надзвичайних заходів протидії КОВІД-19 гуманітарного характеру	502
Підтримка посилення зусиль, спрямованих на посилення національних систем охорони здоров'я.	2 858
Заходи, спрямовані на подолання негативних соціально-економічних наслідків пандемії КОВІД-19	12 281
Усього	15 641

Джерело: JOINT COMMUNICATION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Communication on the Global EU response to COVID-19 JOIN/2020/11 final

Для надання підтримки у сфері економіки можуть використовуватись різні інструменти, зокрема інструмент макрофінансової допомоги для країн Східного партнерства. Ця допомога, серед іншого, спрямовуватиметься на:

а) тимчасову підтримку таких фінансових посередників, як державні банки та наглядові / регуляторні органи, шляхом надання технічної допомоги або гарантій прийняття більш ефективних стратегій фінансування та поліпшення регуляторних механізмів, що забезпечить доступ до пільгового фінансування;

б) підтримку приватного сектору, зокрема малих та середніх підприємств та самозайнятих – за допомогою гарантій, забезпечення ліквідності та технічної допомоги приватному сектору;

в) підтримку місцевих банків через міжнародні фінансові установи та європейські фінансові інституції розвитку з тим, щоб задовольнити потреби національних банківських установ у ліквідності та оборотних коштах, підтримати їхню спроможність фінансувати торгівлю, удосконалення механізму надання МСП та самозайнятим гарантій від Європейського фонду стійкого розвитку.

9. ЄБРР. Пакет солідарності (Solidarity Package)⁴⁴.

Заходи в рамках Пакету мають на меті допомогти країнам, у яких працює ЄБРР, мінімізувати негативні ефекти, зумовлені пандемією КОВІД-19 (Вставка 6.2).

⁴⁴ The EBRD's coronavirus Solidarity Package, <https://www.ebrd.com/what-we-do/coronavirus-solidarity>

Вставка 6.2 Пакет солідарності ЄБРР

1. Центральний компонент Пакету – механізм підтримки стійкості чинних клієнтів ЄБРР (Resilience Framework). Цей механізм передбачає надання фінансових коштів для поповнення короткотермінової ліквідності та обігового капіталу.
 2. Пакет солідарності передбачає розширення фінансування за Програмою сприяння торгівлі.
 3. Важливим елементом Пакету є механізм прискореної реструктуризації заборгованості клієнтів, які стикнулись із фінансовими труднощами
 4. ЄБРР також посилив чинні механізми підтримки, передусім, для МСП та компаній, які не є клієнтами ЄБРР.
 5. Важливим компонентом Пакету є нова Програма підтримки критичної інфраструктури, яка, зокрема, передбачає фінансування обігового капіталу, стабілізацію діяльності відповідних підприємств та підтримку державних інвестицій.
- Інструменти надзвичайної підтримки призначені для всіх секторів економіки, але пріоритет надаватиметься тим сферам, які зазнали найбільшого впливу пандемії: фінансові інститути, МСП, туризм та готельний бізнес, сільське господарство, постачання товарів медичного призначення, транспортних компаній.

10. Чорноморський траст регіонального співробітництва. Фонд швидкого реагування на коронавірус. (Coronavirus Fast Response Fund. Black Sea Trust for Regional Cooperation).

Фонд надає безповоротну фінансову допомогу організаціям, які займаються підтримкою (бізнес-асоціації, громадські організації, благодійні фонди тощо).

11. ПРООН. У партнерстві з Торгово-промисловою палатою України (ТПП) запущено спеціальний чат-бот, завдяки якому українські підприємці зможуть оперативно отримувати відповіді на питання, пов'язані зі спалахом КОВІД-19. Цей проєкт спрямовано на допомогу мікро-, малим та середнім підприємствам, які зазнали втрат через пандемію КОВІД-19. Ця система також генеруватиме готові сертифікати про форс-мажорні обставини та форми на основі інформації, яка надаватиметься користувачами.

У рамках співпраці з Донецькою торговельно-промисловою палатою UNDP надає онлайн консультації мікро-, малим та середнім підприємствам із питань мінімізації негативного впливу КОВІД-19 на їхню діяльність.

12. Програми підтримки, які фінансуються різними міжнародними донорами, а саме: Міжнародним фондом Відродження, USAID, UNDP, EU тощо. Їхні масштаби, пріоритети та умови надання підтримки потребують окремого аналізу.

Як бачимо, сьогодні місцева влада має порівняно багато можливостей, щоб отримати різноманітну інформацію щодо міжнародного досвіду реагування на виклики, зумовлені пандемією КОВІД-19. Водночас, використання іноземних інформаційних джерел вимагає відповідної кваліфікації персоналу органів влади на місцях.

Що стосується різних програм підтримки, які фінансуються різними міжнародними організаціями, то ними можуть скористатись підприємці, фінансові установи, бізнес-асоціації тощо. Залежно від цілей та механізмів реалізації таких програм місцева влада може лише сприяти місцевим бенефіціарам в отриманні відповідної допомоги. У цьому випадку ініціативу мають виявляти саме економічні агенти.

Водночас, місцева влада також може бути прямим бенефіціаром програм міжнародної технічної допомоги.

Розділ 7. Що показала пандемія ковід-19: 13 уроків, 15 рекомендацій, 5 традиційних проблем

Сьогодні у світі нагромаджений великий масив інформації щодо реакції місцевої влади на пандемію КОВІД-19 у цілому та заходів підтримки економічної активності в період карантинних обмежень зокрема. Водночас, як свідчить практика, місцева влада незалежно від країни використовувала одні й ті самі інструменти підтримки бізнесу, хоча й у різній мірі та в різний спосіб залежно від місцевих умов.

У цілому аналіз міжнародного досвіду реагування на пандемію КОВІД-19 місцевою владою та української практики рекомендацій експертів дозволяє говорити про цілий ряд уроків, зокрема:

Урок 1. Безумовним пріоритетом діяльності влади в період пандемії КОВІД-19 є захист здоров'я населення. Саме цей пріоритет визначає логіку дій в усіх інших сферах життя суспільства, у тому числі, коли мова йде про економіку.

Урок 2. Можливості допомоги громадянам та бізнесу в період карантину обмежені в інституційному та фінансовому плані як на центральному, так і на регіональному рівнях.

За таких умов на перші місце антикризового порядку денного виходять питання свідомого та безумовного дотримання карантинних заходів усіма громадянами України в усіх ролях (як приватних осіб, як працівників та підприємців, як державних службовців), раціонального використання наявних можливостей та коштів, пошук інноваційних рішень проблем, зумовлених КОВІД-19.

Урок 3. Логіка боротьби з пандемією передбачає, що місцева влада керується переважно рішеннями та рекомендаціями, які приймаються на центральному рівні. Водночас, як зазначалось раніше, місцева влада інколи приймала власні рішення щодо карантинних обмежень, які суперечили приписам центральної влади. До того ж, дуже часто місцева влада не могла забезпечити дотримання карантинних вимог на своїй території, але це питання потребує окремого глибокого аналізу.

Були також порушення карантинних правил і з боку самої місцевої влади. При цьому слід окремо зазначити, що центральна влада не має реальних важелів впливу на місцеву владу в цьому питанні.

Урок 4. Проблема дотримання карантинних обмежень має кілька вимірів, а саме:

а) інституційний вимір – спроможність влади забезпечити дотримання карантинних обмежень (інформування, наявність необхідної регуляторної бази, реальне покарання винних тощо);

б) соціальний вимір – культура поведінки населення (відповідальність людей за власне здоров'я та безпеку оточуючих);

в) політичний вимір – у рік місцевих виборів місцева влада не могла не враховувати настрої виборців;

г) економічний вимір – карантинні правила та обмеження мають конкретну економічну вартість.

Суто в практичному плані в період карантину Україна, як і інші країни, стикнулася із викликом пошуку балансу між економічними інтересами та інтересами безпеки. Проявом цієї проблеми стали суперечки між місцевою та центральною владою щодо віднесення конкретної території до відповідної зони та, відповідно, жорсткості карантинних обмежень (період адаптивного карантину).

Урок 5. Пандемія КОВІД-19 засвідчила необхідність підвищити рівень готовності країни до надзвичайних ситуацій типу пандемії КОВІД-19 на національному, регіональному рівнях та на рівні об'єднаних територіальних громад.

Це передбачає створення спеціальних інструментів реагування, які можуть бути задіяні у відповідних випадках у майбутньому. Мова, зокрема, йде про обов'язкову розробку відповідних планів дій на всіх рівнях у випадку надзвичайних ситуацій типу пандемії КОВІД-19 та їх регулярне оновлення.

Урок 6. Пандемія КОВІД-19 вкотре продемонструвала необхідність адекватного розуміння проблем, породжених гальмуванням економічної активності в країні в цілому (економічні причини внутрішнього та зовнішнього характеру), та економічного ефекту пандемії КОВІД-19.

Постійне оцінювання та моніторинг впливу пандемії на соціально-економічні процеси в регіоні є основою визначення способів можливої реакції та коригування дій місцевої влади.

Така діяльність, серед іншого, вимагає ефективної системи комунікації з населенням, бізнесом та організаціями громадянського суспільства.

Урок 7. Як свідчить міжнародна практика, важливе значення має збирання та розповсюдження інформації про досвід та кращі практики вирішення зумовлених КОВІД-19 проблем на місцевому рівні.

Зазначимо, що до цього часу така діяльність не отримала широкого розповсюдження в Україні, хоча названу потребу важко переоцінити.

Урок 8. Аналізуючи взаємодію бізнесу та влади в період пандемії, слід зазначити, що центральна та місцева влада України активно звертались до бізнесу з проханням допомогти забезпечити сферу охорони здоров'я необхідними медичними засобами та обладнанням.

І бізнес, і приватні благодійники, і волонтери зробили дуже багато для того, щоб посилити спроможність національної системи охорони здоров'я протидіяти пандемії КОВІД-19. Сьогодні узагальнена інформація щодо масштабів такої діяльності в силу цілої низки причин відсутня, хоча відповідні оцінки допомогли б краще зрозуміти проблематику протидії пандемії КОВІД-19.

Урок 9. Пандемія КОВІД-19 об'єктивно зумовила необхідність переосмислення пріоритетів політики та черговості реалізації відповідних змін у різних сферах суспільного життя на національному та регіональному рівнях.

Суто в практичному плані ідеться про напрямки та пріоритети розвитку національних системи охорони здоров'я, політику стимулювання розвитку економіки в постковідний період, компенсацію зумовлених пандемією КОВІД-19 втрат (освітні втрати) тощо,

Урок 10. Як свідчить світовий досвід, основну роль у підтримці економічної активності в період карантинних обмежень відіграє центральний уряд (мова йде, перш за все, про різного роду програми фінансової підтримки). Саме його політика багато в чому визначає логіку дій місцевої влади.

Урок 11. Пряма (виділення коштів) та непряма (звільнення від сплати місцевих податків та зборів) фінансова допомога, як правило, надається на основі певних критеріїв. Очевидно, що сформулювати такі критерії можна лише за наявності адекватної інформації про структуру місцевої економіки та особливості розвитку її окремих галузей.

Урок 12. Пандемія КОВІД-19 ставить на порядок денний необхідність переосмислення самої концепції регіонального розвитку. Ця проблема не розглядалася в доповіді, але

її важливість у контексті впливу пандемії, подолання її наслідків та постковідного економічного відновлення не викликає сумнівів.

Так, на думку експертів ОЕСР, пріоритетами регіонального розвитку після КОВІД-19 мають стати:

по-перше, забезпечення доступних якісних базових послуг, включаючи охорону здоров'я, для населення на всіх територіях;

по-друге, забезпечення стійкості регіонів до різного роду шоків у тій мірі, у якій це можливо. Мова йде про спроможність регіонів абсорбувати економічний, фінансовий, екологічний, політичний та соціальний шоки, аби відновитись після них так, щоб бути в змозі продовжувати задовольняти потреби громадян та бізнесу принаймні настільки ж добре, - і в ідеалі, навіть, краще - ніж до кризи;

по-третє, зменшення «цифрової прірви» між регіонами;

по-четверте, зробити перехід до стійкої та низьковуглецевої економіки основою політики регіонального розвитку;

по-п'яте, розробка нових механізмів та інструментів підтримки МСП;

по-шосте, зменшення регіональних диспропорцій;

по-сьоме, досягнення кращого балансу між міською та сільською місцевістю⁴⁵.

Урок 13. Ефективна підтримка економічної активності в період пандемії КОВІД-19 на центральному та місцевому рівнях неможлива без активного діалогу між владою та об'єднаннями підприємців.

Ці уроки формують свого роду ідеологію політики на час карантину та в постковідний період.

Що стосується практичних дій, то на основі аналізу міжнародного та українського досвіду підтримки економічної активності в період карантину, наявних на сьогодні відповідних аналітичних розробок та названих раніше уроків можна сформулювати такі рекомендації щодо підвищення ефективності дій у період поточної пандемії КОВІД-19 та надзвичайних ситуацій такого масштабу в майбутньому.

Рекомендація 1. Чіткий розподіл повноважень та відповідальності як між центральною та місцевою владою, так і між органами місцевого самоврядування.

Рекомендація 2. Активне використання відповідних міжнародних інформаційних ресурсів, які акумулюють інформацію щодо заходів підтримки економічної активності, передусім, на рівні муніципалітетів. Такі ресурси, як правило, створюються різного роду міжнародними об'єднаннями міст, національними асоціаціями органів місцевої влади. При цьому окремі українські міста є членами окремих міжнародних асоціацій.

Ці ресурси дуже часто містять огляди відповідних дій органів місцевої влади, аналіз кращих практик вирішення тих чи інших проблем тощо.

Рекомендація 3. Створення національного інформаційного ресурсу, який би акумулював інформацію щодо заходів місцевої влади, спрямованих на підтримку економічної активності. Такий ресурс міг би стати своєрідною платформою «горизонтального» професійного спілкування представників органів місцевого самоврядування з відповідних проблем.

Рекомендація 4. Підвищення якості місцевих інформаційних ресурсів із питань політики протидії КОВІД-19 як запорука ефективної комунікації місцевої влади та

⁴⁵ OECD. The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government. Updated 10 November 2020.

громади. Водночас, саме комунікаційний потенціал, на нашу думку, було використано не повністю.

Рекомендація 5. Адекватна оцінка впливу карантинних обмежень на місцеву економіку як основа прийняття відповідних рішень. Мова йде про експрес-дослідження ситуації в окремих секторах та сферах економіки.

Принагідно зазначимо, що такі дослідження мають проводитись на регулярній основі, а наявність такого попереднього досвіду є важливим чинником отримання відповідних оцінок у період карантину. Така практика в Україні сьогодні практично відсутня.

Рекомендація 6. Забезпечення безперебійного надання органами місцевого самоврядування послуг в цілому та в онлайн режимі, зокрема мова йде про надання органами влади адміністративних послуг онлайн, транспортних послуг комунальними підприємствами тощо. Це вимагає відповідних організаційних та фінансових зусиль із боку місцевої влади.

Рекомендація 7. Продовження практики скасування/зменшення місцевих податків та зборів. Мова йде про податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок для юридичних осіб (третья група); єдиний податок для юридичних осіб-сільськогосподарських товаровиробників (четверта група); єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності-фізичних осіб; транспортний податок; плату за землю (у складі податку на майно); збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. Очевидно, що надання відповідних фінансових пілг вимагає перегляду місцевих бюджетів.

Рекомендація 8. Розширення практики проведення інформаційних кампаній («підтримай місцевого виробника»). Такі кампанії спрямовані на просування товарів та послуг малих підприємств регіону. Мова йде саме про інформаційні кампанії, а не заходи, спрямовані на обмеження доступу до регіонального ринку «чужих» підприємств.

Рекомендація 9. Розвиток місцевої інфраструктури підтримки МСП. Наявність такої інфраструктури (стратегії та плани розвитку МСП, набір відповідних інструментів підтримки, напрацьовані формати діалогу бізнесу та влади тощо), є важливою інституційною передумовою реагування на проблеми, з якими стикаються МСП унаслідок пандемії КОВІД-19 та інших подібних потрясінь

Рекомендація 10. Сприяння створенню різного роду електронних консультаційних ресурсів для підприємців.

Мова йде про спеціалізовані сайти (сторінки), на яких розміщуються поради та консультації для підприємців щодо ведення виробничо-комерційної діяльності в період карантинних обмежень. Ці ресурси також можуть використовуватись і для просування товарів та послуг місцевих виробників.

Рекомендація 11. Підтримка різного роду громадських ініціатив щодо стимулювання економічної діяльності.

Така підтримка може реалізовуватись у різних формах: поширення інформації через наявні комунікаційні канали місцевої влади, участь представників влади в роботі відповідних платформ тощо.

Рекомендація 12. Аналіз соціально-економічних процесів та змін, які відбулись у громаді в період пандемії та існування відповідних карантинних обмежень.

Такий аналіз є основою для визначення пріоритетів соціально-економічної політики на майбутнє та інструментів її реалізації.

Рекомендація 13. Збір та аналіз інноваційних ідей щодо підтримки економічної діяльності в період карантинних обмежень та постковідного економічного відновлення.

Ідеться саме про активний пошук ідей, які можна порівняно швидко втілити в життя. Для цього можна скористатись таким інструментами як хакатони, конкурси тощо.

Рекомендація 14. Швидка адаптація програм професійного навчання для безробітних до нових місцевих умов.

Очевидно, що головну роль у цьому мають відігравати обласні підрозділи Державного центру зайнятості (обласні центри зайнятості).

Рекомендація 15. Урахування уроків КОВІД-19 в подальшій діяльності органів влади. Мова йде, зокрема, про розвиток електронного врядування (e-governance) на місцевому рівні, підтримку МСП, управління майном громади тощо.

Детальний аналіз коротко-, середньо- та довгострокових соціально-економічних наслідків КОВІД-19 на загальнонаціональному та місцевому рівнях ще тільки починається. Водночас, слід наголосити на тому, що пандемія КОВІД-19 висвітлила цілу низку «традиційних» проблем, які вже давно потребують вирішення, та зумовила необхідність коригування та уточнення змісту державної політики, у тому числі і в регіональному вимірі. Про це згадувалось раніше, але на ці моменти варто звернути особливу увагу.

Проблема 1. Очевидно, що в цілому діяльність місцевої влади має бути спрямована на забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку громад. Саме в цьому контексті мають плануватись та здійснюватись відповідні заходи на рівні громад. Важливим інструментом та, водночас, наслідком цього є підвищення їхньої (громад) фінансової спроможності. При цьому всі громади, незалежно від розміру, сьогодні стикаються з проблемою створення ефективної системи управління публічними фінансами на місцевому рівні.

Проблема 2. Створення системи ефективної комунікації між владою та підприємцями. Сьогодні мова йде як про використання е-інструментів, так і зміст такої комунікації. У кінцевому підсумку ефективність такої комунікації залежить від рівня взаємної довіри місцевої влади та підприємців.

Проблема 3. Діджиталізація місцевого самоврядування (local e-governance). Мова йде про е-послуги, е-комунікацію, діджиталізацію управлінських процесів, технічне забезпечення, підготовку кадрів до роботи в електронному середовищі тощо.

Проблема 4. Створення повноцінної системи сприяння розвитку МСП на центральному та регіональному рівнях. Ця система може бути використана як механізм допомоги МСП у період економічних шоків, подібних до пандемії КОВІД-19.

Проблема 5. Створення системи переробки сміття. Пандемія КОВІД-19 вкотре виявила проблеми утилізації медичних відходів, яка є частиною загальної проблеми утилізації відходів.

Реалізація цих уроків та рекомендацій неможлива без наявності кількох взаємопов'язаних передумов, а саме: лідерство та авторитет органів місцевої влади, активність усіх зацікавлених сторін; вміння раціонально використовувати наявні ресурси, інновації та проактивність дій усіх зацікавлених сторін.

Джерела

1. A new strategy for European SMEs. European Parliament Resolution of 16 December 2020 on a new strategy for European SMEs (2020/2131(INI)), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0359_EN.html
2. ARUP. Ten ideas for local authorities to help re-build economies after COVID-19, <file:///C:/Users/HP/Downloads/10%20ideas%20for%20local%20authorities%20to%20help%20re-build%20economies%20after%20COVID-19.pdf>
3. Ayyoob Sharifi Amir, Reza Khavarian-Garmsir. The COVID-19 pandemic: Impacts on cities and major lessons for urban planning, design, and management. Review // Science of the Total Environment 749 (2020) 1423912, <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0048969720359209?token=7667AEB00895004DF817D632F56AC31E517AAC85315FB5DD79E885D2FDD5941A6EE8065582D0AE7F6AF72C164D438DF4>
4. Böhme Kai, Flavio Besana. Understanding the Territorially Diverse Implications of COVID-19 Policy Responses. Spatial Foresight Brief 2020:13, https://www.spatialforesight.eu/files/spatial_theme/spatial/publications/Brief_2020-13_200513.pdf
5. Brülhart Marius, Rafael Lalive, Tobias Lehmann & Michael Siegenthaler. COVID-19 financial support to small businesses in Switzerland: evaluation and outlook.// Swiss Journal of Economics and Statistics volume 156, 15 (2020), <https://sjes.springeropen.com/articles/10.1186/s41937-020-00060-y>
6. Collecting Open Government Approaches to COVID-19, <https://www.opengovpartnership.org/collecting-open-government-approaches-to-covid-19/>
7. Community Support During COVID-19, <https://www.gov.nl.ca/eccm/files/for-pdf-circular-supporting-communities-during-covid-19.pdf>
8. COVID-19: Business & Sector Resources. City of Toronto, <https://www.toronto.ca/home/covid-19/covid-19-economic-support-recovery-for-businesses/covid-19-business-sector-resources/>
9. Deloitte. COVID-19: How municipalities can respond, recover, and thrive in the pandemic era, 2020, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ca/Documents/public-sector/ca-covid19-how-municipalities-respond-aoda-en.pdf>
10. Foreman Ellen, ICMA Connect. Apr 2, 2020. BLOG POST. How Local Governments Are Working to Keep Small Business Alive, <https://icma.org/blog-posts/how-local-governments-are-working-keep-small-business-alive>
11. Furceri, David, Michael Ganslmeier, Jonathan David Ostry, Naihan Yang. Initial Output Losses from the Covid-19 Pandemic: Robust Determinants. IMF Working Papers Series. WP/21/18.
12. Eurocities. Live updates COVID-19: European Cities Respond to the Coronavirus Crisis, <https://covidnews.eurocities.eu/>
13. ICC Statement. Tax Measures to Save Our SMEs in Response to COVID-19, // <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/04/2020-icc-statement-tax-measures-on-smes.pdf>
14. ILO. Asia–Pacific Employment and Social Outlook Navigating the crisis towards 2020. A human-centred future of work, 2020, <https://www.ilo.org/asia/publications/apeso/2020/lang--en/index.htm>

15. IMF. Expenditure Policies in Support of Firms and Households IMF. Special Series on Fiscal Policies to Respond to COVID-19, <file:///C:/Users/HP/Downloads/en-special-series-on-covid-19-expenditure-policies-in-support-of-firms-and-households.pdf>
16. IMF. COVID-19 Financial Assistance and Debt Service Relief, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/COVID-Lending-Tracker>
17. IMF. Policy Responses to COVID-19. Policy Tracker, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
18. IMF. Special Series on COVID-19, <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/covid19-special-notes>
19. Investment Policy Responses to the COVID-19 Pandemic // UNCTAD. 2020. SPECIAL ISSUE No. 4.
20. IOM. Impact of COVID-19 Disease and Related Restrictions on Small Business and Vulnerable Populations in Eastern Conflict Area (GCA and NGCA). IOM Ukraine Express Survey Report, April 2020.
21. ITC. SME Competitiveness Outlook. COVID-19: The Great Lockdown and its Impact on Small Business, <https://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/ITCSMECO2020.pdf>
22. ITC. Supporting small businesses through the COVID-19 crisis and towards the future: A 15-Point Action Plan, <https://www.intracen.org/uploadedFiles/15point.pdf>
23. JETRO. COVID-19 business support, https://www.jetro.go.jp/en/invest/jetros_support/helpline/
24. JOINT COMMUNICATION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS on the Global EU response to COVID-19. Brussels, 8.4.2020 JOIN (2020) 11 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020JC0011>
25. JONES DAY. FINANCIAL GOVERNMENT SUPPORT MEASURES RELATED TO COVID-19 FOR EUROPEAN CORPORATES. WHITE PAPER, JUNE 2020, <https://www.jonesday.com/en/insights/2020/06/government-support-measures-related-to-covid19-for-european-corporates>
26. KPMG. COVID-19: Local Government Response Plan, <https://home.kpmg/au/en/home/insights/2020/03/covid-19-coronavirus-local-government-response-plan.html>
27. Local Government Association. Information and guidance related to business support, including on business operations, financial support packages, and business rates, <https://www.local.gov.uk/our-support/coronavirus-information-councils/covid-19-service-information/covid-19-business-support>
28. Live Learning Experience: Beyond the immediate response to the outbreak of COVID-19. Local Democracy. Briefing & Learning Note, Thursday, 18 June 2020 //
29. Map of SME-Support Measures in Response to COVID-19, <https://www.worldbank.org/en/data/interactive/2020/04/14/map-of-sme-support-measures-in-response-to-covid-19>
30. Meiri Amos. Fighting COVID-19: How Gamification Can Reenergize Local Government and Help Save Small Businesses, <https://meetingoftheminds.org/fighting-covid-19-how-gamification-can-reenergize-local-government-and-help-save-small-businesses-33515>

31. NACo. County Responses to the COVID-19 Pandemic: Small Business Support, <https://www.naco.org/covid19/topic/county-economies/small-business-support>
32. Netherlands Chamber of Commerce. The Coronavirus and Your Company: Dutch government measures to help businesses, <https://business.gov.nl/corona/overview/the-coronavirus-and-your-company/>
33. TMF Group. Government support schemes for COVID-19, <https://www.tmf-group.com/en/news-insights/coronavirus/government-support-schemes/>
34. OECD. Cities Policy Responses. Updated 23 July 2020
35. OECD. Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses. Updated 15 July 2020
36. OECD. The COVID-19 Crisis in Ukraine. 17 July 2020
37. OECD. The COVID-19 Crisis in Ukraine. 11 December 2020
38. OECD. The Territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across level of government. Updated 10 November 2020,
39. OECD. Government support and COVID-19 pandemic. 14 April 2020, <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/government-support-and-the-covid-19-pandemic-cb8ca170/>
40. OECD (2020), "The impact of the COVID-19 crisis on regional and local governments: Main findings from the joint CoR-OECD survey". OECD Regional Development Papers, No. 05, <https://doi.org/10.1787/fb952497-en>
41. OxfordResearch. What can municipalities do to help local companies through the Corona-crisis? <https://oxfordresearch.fi/en/2020/03/27/what-can-municipalities-do-to-help-local-companies-through-the-corona-crisis/>
42. Pinsent Masons. Managing the Business Impact of Covid-19 Impact on Small Business. 8 June 2020,
43. Pinsent Masons. Coronavirus: UK Business Support Mechanisms. OUT-LAW GUIDE, <https://www.pinsentmasons.com/out-law/guides/covid-19-uk-business-support-mechanisms>
44. Powe Michael, Matthew Wagner, NMSC. The Impact of COVID-19 on Small Businesses: Findings from Main Street America's Small Business Survey, https://higherlogicdownload.s3.amazonaws.com/NMSC/390e0055-2395-4d3b-af60-81b53974430d/UploadedImages/Resource_Center/COVID_19/NMSC57_MSA_COVID19_MAPCTSURVEY_F.pdf
45. PwC Blue Paper. On the "Pandemic Management Framework" for Governments in fighting the Novel Coronavirus (Covid-19)
46. SBDC Blog. WA Government small business stimulus/relief package, <https://www.smallbusiness.wa.gov.au/blog/wa-coronavirus-relief-package>
47. Simmons+Simmons. Germany business support guidance (COVID-19), <https://www.simmons-simmons.com/en/features/coronavirus-covid-19/ck8a77u3w14qq0a98se7bkm2r/government-and-regulatory-covid-19/ck8751rvl0spq0a88ae978fcv/government-measures-to-support-business/ck8j0civx169c09750q4kam2t/germany-business-support-guidance>
48. Smith Kennedy, Zach Freed and Ron Knox. How State and Local Governments are Helping Small Businesses During the Coronavirus Pandemic. 8 APR 2020, <https://ilsr.org/how-state-and-local-governments-are-helping-small-businesses-during-the-coronavirus-pandemic-2/>

49. Supporting Small Businesses During COVID-19: A Toolkit for Local Governments, https://www.lisc.org/media/filer_public/38/41/38410e05-5d91-4ea7-93a8-84256a7bcaec/best_practice_responses_to_covid-19_for_local_governments.pdf
50. The Humanitarian Data Exchange. COVID-19 Pandemic, <https://data.humdata.org/event/covid-19>
51. TMF Group. Government support schemes for COVID-19, <https://www.tmf-group.com/en/news-insights/coronavirus/government-support-schemes/>
52. United Nations: Ukraine. Assessment of the Socio-Economic Impact of COVID -19 IN UKRAINE. Response and Recovery Plan. 2020, <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-12/UN%20SEIA%20Report%202020%20%281%29.pdf>
53. WTO. COVID-19: Support measures, https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/trade_related_support_measures_e.htm
54. Zoey Zhang. China's Support Policies for Businesses Under COVID-19: A Comprehensive List. China Briefing, <https://www.china-briefing.com/news/china-covid-19-policy-tracker-benefiting-business-enterprises-comprehensive-updated-list/>
- 55 Ways to Support Local Businesses During COVID-19, <https://malvern.bank/10-ways-to-support-local-businesses-during-covid-19.html>

1. ГО «Центр прикладних досліджень» Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України Кабінетне дослідження Липень 2020 р., <https://cpd.com.ua/uk/vplyv-covid-19-ekonomika-ukrainy/>
2. Міністерство охорони здоров'я України. Інформація про COVID-19, <https://moz.gov.ua/koronavirus-2019-ncov>
3. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Україна: Вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020-2024 рр. очима експертів та молоді). Консенсус- прогноз №52. Серпень 2020 року, [file:///C:/Users/HP/Downloads/Concensus_2020_ukr_52_Aug%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/Concensus_2020_ukr_52_Aug%20(2).pdf)
4. МЦПД. Оцінка стану деяких галузей в Україні під час та після пандемії COVID-19. Аналітична доповідь. 2020 р., <http://www.icps.com.ua/nashi-proekty/analitika/otsinka-stanu-deyakykh-haluzey-v-ukrayini-pid-chas-ta-pislya-pandemiyi-covid-19/>
5. Національний інститут стратегічних досліджень. Центр економічних і соціальних досліджень Центр регіональних досліджень. Україна після коронакризи – шлях одужання. Тези доповіді, 2020. Доповідь підготовлено авторським колективом під керівництвом д .е. н. Я. А. Жаліла, https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/tezi_virus.pdf
6. РНБО. Система моніторингу поширення епідемії коронавірусу, <https://covid19.rnbo.gov.ua/>
7. Україна 2020. План Екстреного реагування з подолання пандемії коронавірусної інфекції COVID-19. Березень 2020 р.
8. Українська правда. Пандемія COVID-19 в Україні, <https://www.pravda.com.ua/cdn/covid-19/cpa/>
9. Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України. Коронавірусна інфекція COVID-19

10. ЮНІСЕФ (UNICEF).. Пом'якшення негативного впливу наслідків пандемії COVID-19 на вразливих дітей та вразливі сім'ї: рекомендовані заходи соціального захисту. Аналітична записка. Квітень 2020 р.,
<https://www.unicef.org/ukraine/media/4931/file/SP%20Analytical%20note,%20Ukrainian.pdf>

Додатки

Додаток 1

Таблиця 1.1. Регіони України: індекси фізичного обсягу валового регіонального продукту (ціни попереднього року, %).

	2014¹	2015¹	2016¹	2017¹	2018¹	2019^{1,2}
Україна	93,4	90,2	102,4	102,5	103,4	103,2
Автономна Республіка Крим	...	...	...	...	...	...
Вінницька	104,6	97,1	106,5	101,8	104,9	107,3
Волинська	101,1	95,3	108,2	105,3	103,7	93,8
Дніпропетровська	95,1	90,3	98,4	102,1	102,4	103,4
Донецька	67,1	61,3	99,1	95,2	100,2	102,8
Житомирська	103,6	98,1	105,2	105,0	104,8	100,7
Закарпатська	102,8	93,5	97,3	103,1	104,0	98,4
Запорізька	100,4	94,7	99,7	103,1	100,5	101,4
Івано-Франківська	97,6	92,0	99,0	107,1	105,6	106,1
Київська	99,4	94,0	105,7	104,6	106,7	102,1
Кіровоградська	100,6	91,7	105,0	98,6	107,0	104,5
Луганська	61,0	47,7	118,0	83,8	98,6	103,3
Львівська	100,9	95,2	99,3	103,8	105,6	101,8
Миколаївська	98,4	95,3	105,6	99,1	103,0	104,3
Одеська	98,3	95,8	104,2	104,2	101,8	101,8
Полтавська	96,0	93,8	97,9	97,2	103,5	100,9
Рівненська	102,6	93,4	100,3	103,5	101,4	108,3
Сумська	100,4	96,7	96,6	100,2	105,5	103,2
Тернопільська	108,0	93,7	98,5	105,6	103,3	101,8
Харківська	97,9	90,9	102,1	101,4	102,3	101,4
Херсонська	99,7	98,7	102,8	100,8	99,8	101,9
Хмельницька	102,3	92,2	104,7	106,4	101,8	99,8
Черкаська	98,9	95,0	101,8	98,3	108,6	103,2
Чернівецька	98,3	94,7	99,4	103,5	104,5	104,4
Чернігівська	100,5	93,4	100,6	102,2	104,1	98,5

м.Київ	96,1	93,3	105,5	105,7	103,7	106,2
м.Севастополь	...	...	...	...	...	...

Примітка: ¹Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² Попередні дані

Джерело: ДССУ.

Додаток 2

Таблиця 2.1. Виконання місцевих бюджетів за доходами станом на 01.01.21 (без урахування міжбюджетних трансфертів, період 1 січня 2020 року – 1 січня 2021 року), млн грн

	2019	2020	Зміна
Регіон Схід	84 756	87 174	2,9%
Харківська	20 983	21 842	4,1%
Дніпропетровська	31 683	32 042	1,1%
Запорізька	13 569	13 994	3,1%
Донецька	14 660	15 109	3,1%
Луганська	3 861	4 187	8,4%
Регіон Південь	38 178	39 891	4,5%
Херсонська	5 751	6 050	5,2%
Миколаївська	7 496	7 935	5,8%
Одеська	18 495	19 172	3,7%
Кіровоградська	6 435	6 734	4,6%
Регіон Захід	58 512	61 208	4,6%
Закарпатська	5 999	5 977	-0,4%
Львівська	17 652	18 608	5,4%
Волинська	5 411	5 852	8,1%
Рівненська	5 809	6 274	8,0%
Тернопільська	5 102	5 378	5,4%
Івано-Франківська	6 830	7 090	3,8%
Чернівецька	3 926	3 964	1,0%
Хмельницька	7 782	8 066	3,6%
Регіон Центр	118 780	123 030	3,6%
м. Київ	48 529	49 534	2,1%
Київська	17 077	18 602	8,9%
Житомирська	7 760	8 020	3,4%
Чернігівська	6 596	7 044	6,8%
Сумська	7 056	7 352	4,2%
Полтавська	13 036	13 055	0,1%
Черкаська	7 924	8 436	6,5%
Вінницька	10 802	10 987	1,7%
Всього по Україні	300 226	311 303	3,7%

Примітка: дані по макрорегіонам та областям, які отримали менше власних доходів порівняно з аналогічним періодом 2019 року.

Джерело: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-miscevih-byudzhativ-za-dohodami>

Таблиця 2.2. Виконання місцевих бюджетів за доходами станом на 01 січня 2021 р. (з урахуванням міжбюджетних трансфертів з державного бюджету), млн грн

	2019	2020	Зміна
Регіон Схід	146 958	124 963	-15,0%
Харківська	36 424	30 661	-15,8%
Дніпропетровська	50 609	43 518	-14,0%
Запорізька	24 306	20 663	-15,0%
Донецька	26 501	22 348	-15,7%
Луганська	9 117	7 773	-14,7%
Регіон Південь	75 095	62 905	-16,2%
Херсонська	13 130	11 026	-16,0%
Миколаївська	15 105	12 768	-15,5%
Одеська	33 475	28 242	-15,6%
Кіровоградська	13 386	10 870	-18,8%
Регіон Захід	141 295	112 925	-20,1%
Закарпатська	16 258	12 985	-20,1%
Львівська	34 493	29 135	-15,5%
Волинська	14 563	11 699	-19,7%
Рівненська	16 028	12 525	-21,9%
Тернопільська	13 260	10 411	-21,5%
Івано-Франківська	18 358	13 913	-24,2%
Чернівецька	11 276	8 767	-22,3%
Хмельницька	17 059	13 490	-20,9%
Регіон Центр	197 180	170 686	-13,4%
м. Київ	62 218	58 122	-6,6%
Київська	29 110	25 917	-11,0%
Житомирська	17 315	13 841	-20,1%
Чернігівська	13 948	11 316	-18,9%
Сумська	14 317	11 510	-19,6%
Полтавська	21 689	18 602	-14,2%
Черкаська	16 549	13 354	-19,3%
Вінницька	22 034	18 023	-18,2%
Всього по Україні	560 528	471 480	-16,2%

Джерело: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-miscevih-byudzhativ-za-dohodami>

Таблиця 2.3. Витрати на фінансування заходів, спрямованих на боротьбу з пандемією КОВІД-19 (період: 1 березня – 31 грудня 2020 року).

1 березня – 31 грудня	Всього	Витрати із державного бюджету	Витрати із місцевих бюджетів	Інші
Регіон Схід	100,0%	79,5%	18,1%	2,4%
Харківська	100,0%	63,9%	32,1%	4,0%
Дніпропетровська	100,0%	80,9%	18,6%	0,5%
Запорізька	100,0%	90,8%	6,0%	3,2%
Донецька	100,0%	67,1%	30,1%	2,8%
Луганська	100,0%	80,8%	17,7%	1,6%
Регіон Південь	100,0%	57,1%	36,6%	6,3%
Херсонська	100,0%	42,0%	50,1%	7,9%
Миколаївська	100,0%	49,1%	48,3%	2,7%
Одеська	100,0%	64,6%	27,8%	7,5%
Кіровоградська	100,0%	50,9%	46,2%	2,9%
Регіон Захід	100,0%	79,5%	18,1%	2,4%
Закарпатська	100,0%	85,5%	13,8%	0,6%
Львівська	100,0%	64,2%	29,6%	6,2%
Волинська	100,0%	79,2%	19,6%	1,2%
Рівненська	100,0%	76,3%	22,9%	0,8%
Тернопільська	100,0%	86,4%	11,7%	2,0%
Івано-Франківська	100,0%	76,8%	21,4%	1,8%
Чернівецька	100,0%	60,7%	37,2%	2,0%
Хмельницька	100,0%	86,4%	10,2%	3,5%
Регіон Центр	100,0%	75,1%	15,7%	9,2%
м. Київ	100,0%	72,6%	10,2%	17,1%
Київська	100,0%	68,9%	26,2%	4,9%
Житомирська	100,0%	66,2%	20,6%	13,2%
Чернігівська	100,0%	77,8%	20,6%	1,6%
Сумська	100,0%	86,5%	9,0%	4,6%

Полтавська	100,0%	81,6%	15,0%	3,4%
Черкаська	100,0%	73,9%	23,7%	2,4%
Вінницька	100,0%	73,3%	23,6%	3,1%
Видатки центральних одганів влади	100,0%	100,0%	0,0%	0,0%
Всього по Україні	100,0%	81,3%	14,4%	4,3%

Примітка: Із обрахунку витрат м. Києва були виключені витрати НСЗУ, адже НСЗУ розподіляє кошти між лікарнями різних областей, а реєструються вони як витрати м. Києва

Джерело: Власні розрахунки на основі даних Рахункової палати,
https://public.tableau.com/views/COVID-19UKRAINE/sheet0?%3Alanguage=en&%3Adisplay_count=y&publish=yes&%3Aorigin=viz_share_link&fbclid=IwAR052v5cAdZcgBqHEIO4zmrgRP9KI-8GvScOpAxC8mKVakWWG98oJwuDAul&%3AshowVizHome=no#3

Таблиця 2.4. Витрати на боротьбу з пандемією КОВІД-19: деякі порівняння.

	Витрати на боротьбу із пандемією COVID-19 із місцевого бюджету (тис. грн.)	Частка витрат на боротьбу із COVID-19 відносно доходів місцевого бюджету (%)	Витрати на боротьбу із COVID-19 із місцевого бюджету на особу (грн.)
Регіон Схід	2 668 222	3,1%	194,27
Харківська	758 551	3,5%	286,49
Дніпропетровська	751 609	2,3%	237,75
Запорізька	315 015	2,3%	187,70
Донецька	653 342	4,3%	158,67
Луганська	189 705	4,5%	89,09
Регіон Південь	1 755 167	4,4%	322,69
Херсонська	361 422	6,0%	353,23
Миколаївська	416 443	5,2%	373,53
Одеська	767 117	4,0%	323,18
Кіровоградська	210 186	3,1%	226,64
Регіон Захід	2 237 241	3,7%	213,30
Закарпатська	335 715	5,6%	268,08
Львівська	497 151	2,7%	198,39
Волинська	290 801	5,0%	282,40
Рівненська	186 275	3,0%	161,82
Тернопільська	215 187	4,0%	207,89
Івано-Франківська	248 638	3,5%	182,14
Чернівецька	239 640	6,0%	266,43
Хмельницька	223 833	2,8%	179,08
Регіон Центр	3 534 904	2,9%	292,05
м. Київ	904 803	1,8%	305,14
Київська	503 123	2,7%	281,88
Житомирська	207 007	2,6%	172,13
Чернігівська	247 430	3,5%	251,23
Сумська	209 570	2,9%	197,40
Полтавська	414 829	3,2%	300,55
Черкаська	440 533	5,2%	371,39
Вінницька	607 603	5,5%	395,02
Всього по Україні	10 195 534	3,3%	244,11

Джерело: Розраховано на основі даних Рахункової палати, gr.gov.ua

(https://public.tableau.com/views/COVID-19UKRAINE/sheet0?%3Alanguage=en&%3Adisplay_count=y&publish=yes&%3Aorigin=viz_share_link&fbclid=IwAR052v5cAdZcqBqHEIO4zmrqRP9KI-8GvScOpAxC8mKVakWWG98oJwuDAul&%3AshowVizHome=no#3) та даних ДССУ

Додаток 3

Таблиця 3.1 Виплата допомоги на дітей ФОП I-II груп платників єдиного податку, станом на 1.12.2020.

	Сума (тис грн)	Виплата допомоги на дітей ФОП у розрахунку на 1 жителя області/регіону (грн)
Регіон Схід	181 516,8	13,22
Харківська область	70 303,7	26,55
Дніпропетровська область	46 288,3	14,64
Запорізька область	26 697,0	15,91
Донецька область	28 040,8	6,81
Луганська область	10 186,9	4,78
Регіон Південь	88 834,1	16,33
Херсонська область	14 710,7	14,38
Миколаївська область	15 311,9	13,73
Одеська область	44 905,8	18,92
Кіровоградська область	13 905,7	14,99
Регіон Захід	305 325,3	29,11
Закарпатська область	34 249,3	27,35
Львівська область	62 637,7	25,00
Волинська область	33 951,4	32,97
Рівненська область	32 647,7	28,36
Тернопільська область	28 458,6	27,49
Івано-Франківська область	38 958,5	28,54
Чернівецька область	36 919,0	41,05
Хмельницька область	37 503,1	30,00
Регіон Центр	256 394,0	21,18
м. Київ	52 949,0	17,86
Київська область	43 497,1	24,37
Житомирська область	28 353,5	23,58
Чернігівська область	19 639,3	19,94
Сумська область	23 320,3	21,97
Полтавська область	31 364,7	22,72
Черкаська область	24 545,5	20,69
Вінницька область	32 724,7	21,28
Всього по Україні	832 070,3	19,92

Джерело даних: Статистика із відповіді на запит до Мінсоцполітики та дані ДССУ

Таблиця 3.2. Фінансування одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних протиепідемічних заходів, станом на 30 грудня 2020 року.

	Наймані працівники (тис. грн)	ФОП (тис. грн)	Всього (тис. грн)
Регіон Схід	400 112	477 840	877 952
Харківська область	94 856	144 296	239 152
Дніпропетровська область	172 200	130 592	302 792
Запорізька область	64 616	78 672	143 288
Донецька область	53 616	92 360	145 976
Луганська область	14 824	31 920	46 744
Регіон Південь	163 256	290 136	453 392
Херсонська область	26 904	51 304	78 208
Миколаївська область	27 192	62 216	89 408
Одеська область	85 760	131 696	217 456
Кіровоградська область	23 400	44 920	68 320
Регіон Захід	351 520	590 592	942 112
Закарпатська область	25 992	61 104	87 096
Львівська область	113 464	121 784	235 248
Волинська область	39 056	62 952	102 008
Рівненська область	37 360	54 280	91 640
Тернопільська область	38 696	52 320	91 016
Івано-Франківська область	43 896	70 784	114 680
Чернівецька область	15 496	63 416	78 912
Хмельницька область	37 560	103 952	141 512
Регіон Центр	808 384	562 360	1 370 744
м. Київ	501 736	102 040	603 776
Київська область	57 944	87 552	145 496
Житомирська область	37 864	55 304	93 168
Чернігівська область	36 344	51 696	88 040
Сумська область	37 264	59 792	97 056
Полтавська область	51 144	67 480	118 624
Черкаська область	42 312	63 312	105 624
Вінницька область	43 776	75 184	118 960
Всього по Україні	1 723 272	1 920 928	3 644 200

Джерело: дані ПФУ <https://www.pfu.gov.ua/2128102-pensijnyi-fond-ukrayiny-prodovzhuje-finansuvannya-odnorazovoyi-materialnoyi-dopomogy-v-rozmiri-8000-gryven/>

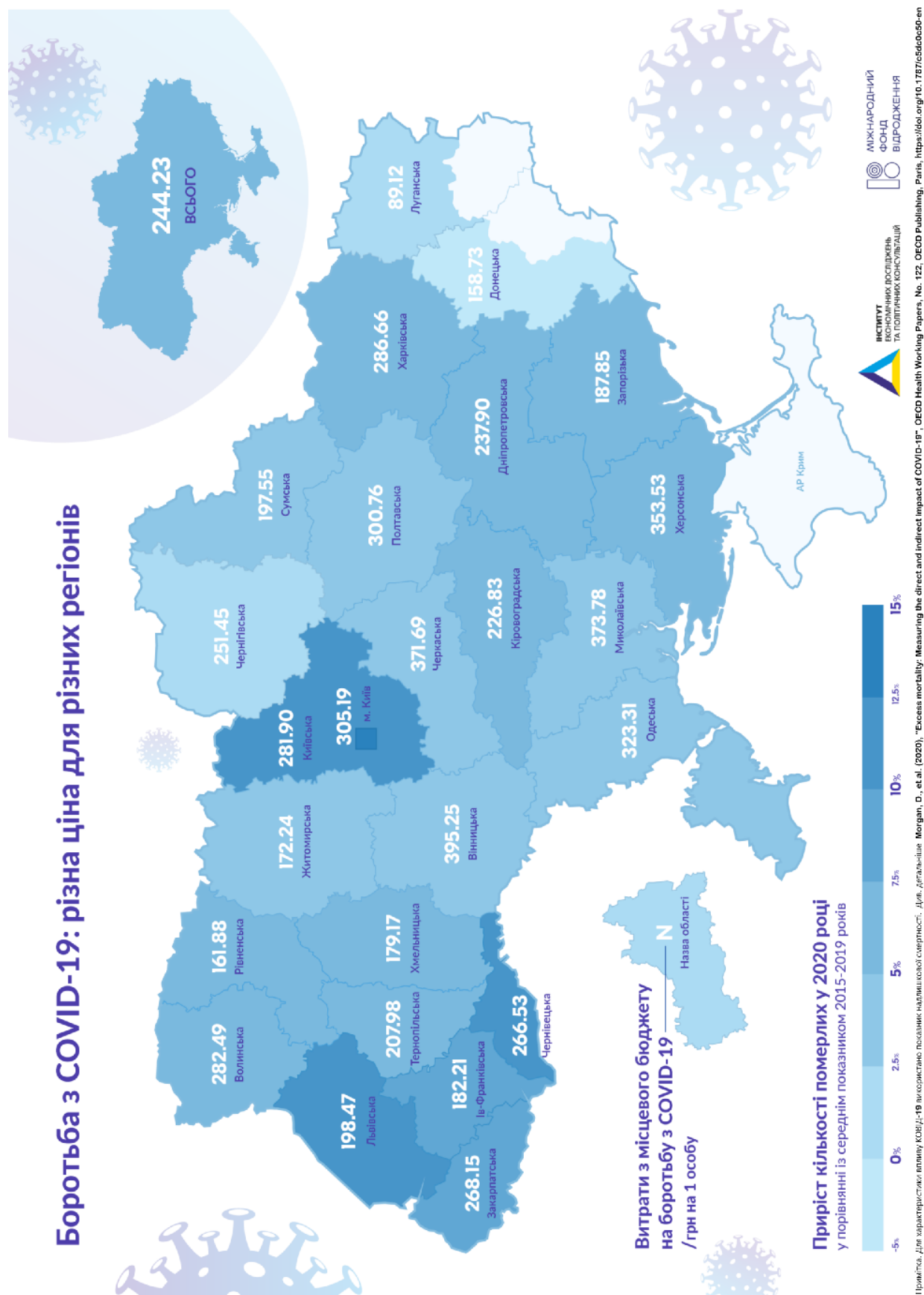
Таблиця 3.3. Державна програма «5-7-9»: регіональний вимір кредитування, станом на 1 січня 2021 року.

	Сума (млн грн)	% від загальної суми	% від доходів доходів місцевого бюджету	Сума на одного жителя
Регіон Схід	3 343	19%	3,8%	243
Харківська область	1 345	8%	6,2%	508
Дніпропетровська область	862	5%	2,7%	273
Запорізька область	714	4%	5,1%	425
Донецька область	363	2%	2,4%	88
Луганська область	59	0%	1,4%	28
Регіон Південь	2 999	17%	7,5%	551
Херсонська область	529	3%	8,7%	517
Миколаївська область	614	4%	7,7%	551
Одеська область	1 120	6%	5,8%	472
Кіровоградська область	736	4%	10,9%	794
Регіон Захід	5 092	29%	8,3%	485
Закарпатська область	123	1%	2,1%	98
Львівська область	1 449	8%	7,8%	578
Волинська область	683	4%	11,7%	663
Рівненська область	679	4%	10,8%	590
Тернопільська область	642	4%	11,9%	620
Івано-Франківська область	592	3%	8,4%	434
Чернівецька область	323	2%	8,2%	359
Хмельницька область	601	3%	7,5%	481
Регіон Центр	6 015	34%	4,9%	497
м. Київ	862	5%	1,7%	291
Київська область	1 184	7%	6,4%	663
Житомирська область	455	3%	5,7%	378
Чернігівська область	741	4%	10,5%	752
Сумська область	666	4%	9,1%	627
Полтавська область	444	3%	3,4%	322
Черкаська область	760	4%	9,0%	641
Вінницька область	903	5%	8,2%	587
Всього по Україні	17 449	100%	5,61%	418

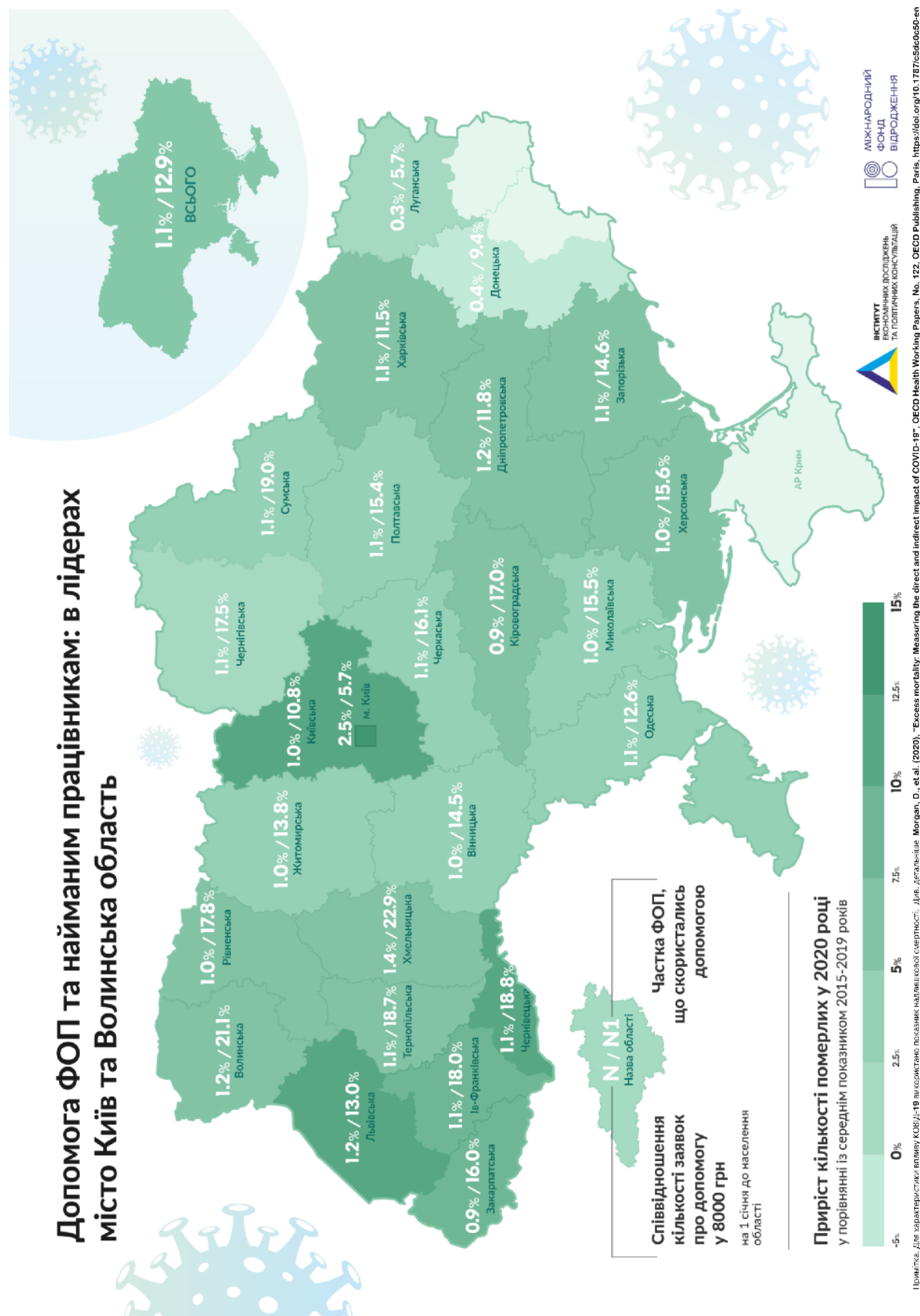
Примітка: Доходи місцевих бюджетів станом на 01.01.2021 р. без урахування міжбюджетних трансфертів. Капітальні інвестиції за січень-вересень 2020 року. Розраховано на основі даних Фонду розвитку підприємництва (<https://bdf.gov.ua/bdf-01-01-2021.pdf>) та ДССУ.

Додаток 4

Інфографіка 4.1. Боротьба з COVID-19: різна ціна для різних регіонів

Інфографіка 4.2. Допомога ФОП та найманим працівникам: у лідерах місто Київ та Волинська область

Інфографіка 4.3. Допомога на дітей ФОП: лідирують Волинська та Чернівецька області

